

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Iris Arumäe

**INIMESTE HINNANGUD ELUGA RAHULOLULE NING
NEID SELGITAVAD TEGURID: EESTI VÕRDLUSES
SOOME JA NORRAGA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: professor Tiiu Paas

Tartu 2020

Suunan kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Heaolu mõiste teoreetilised alused ja rahulolu eluga.....	7
1.1. Heaolu mõiste aluseks olevad teoreetilised käsitlused.....	7
1.2. Inimeste hinnanguid eluga rahulolule selgitavad tegurid ja nende käsitlus erialakirjanduses	11
2. Hinnanguid eluga rahulolule selgitavate tegurite empiiriline analüüs.....	21
2.1. Andmed ja analüüsimetoodika.....	21
2.2. Kirjeldav statistika	28
2.3. Regressioonanalüüs ja selle tulemused	37
Kokkuvõte	42
Viidatud allikad	45
Lisad.....	51
Lisa 1. Muutujate kodeerimine	51
Lisa 2. Valimit iseloomustav kirjeldav statistika, osakaal vastanutest (%)......	54
Summary	56

SISSEJUHATUS

Heaolu on uuritud juba sajandeid erinevate teadusvaldkondade poolt. Sellel on erinevaid mõisteid, käsitlusi ning selgitavaid teooriad ja neile tuginevalt on tehtud palju empiirilisi uuringuid. Samas on veel mitmeid uurimisküsimusi, millele otsitakse jätkuvalt vastuseid. Erinevate valdkondade uurijad on heaolu mõiste avamisel keskendunud heaolu erinevatele aspektidele. Kuigi algselt võib tunduda, et heaolu on eelkõige määratletav vaid materiaalsete tingimuste kaudu, siis siiski ei taga heaolu vaid kõrge sissetuleku tase, toit või eluase. Heaolu kujundavad paljud erinevad tegurid ning inimese hinnang heaolule kujuneb erinevate tegurite koosmõjul. Seetõttu on oluline heaolu kujunemist selgitavate tegurite analüüsi kaasata erinevaid muutujaid. Inimeste heaolu aga ei sõltu kõigil samadest teguritest, vaid teatud inimestel võib heaolu tõsta tegur, mis teiste heaolu võib hoopis kahjustada. Nendest põhjustest tulenevalt peab autor tähtsaks uurida inimeste hinnanguid enda heaolule ja rahulolule eluga ning neid kujundavaid tegureid.

Suure tähelepanu all on heaolu mõjurina ebavõrdsuse ja õigluse tegurid. Ebavõrdsust võib tajuda erinevate aspektide vahel ning eriti on fookusesse toodud heaolu selgitamisel ebavõrdsused sissetulekutes. Viimaste aastakümnete jooksul on toimunud sissetulekute ebavõrdsuse kasv suurel määral Põhja-Ameerikas, Hiinas, Indias ning Venemaal. See-eest Euroopas on olnud ebavõrdsuse kasv pigem väiksemal kiirusel, kuid siiski tõusev. (Alvaredo *et al.* 2018: 9) Palju on uuritud subjektiivse heaolu ja ebavõrdsuse vahelist seost erinevate sissetulekute ebavõrdsuse mõõdikute alusel. Selles töös keskendutakse tunnetatavate ehk subjektiivsete ebavõrdsuse teguritele, mis aitavad selgitada subjektiivse heaolu kujunemist. Oluline on mainida, et autor kasutab töös õiglusega seotud tegureid ebavõrdsuse käsitluses. Õigluse mõiste keskmes on tagada kogukonnale võrdsed võimalused ja hüvede minimaalne tase ning ebavõrdsuse all mõistetakse erinevate hüvede juurdepääsu piiramist. Seega, võib öelda, et ebavõrdsus ning õiglus on käsitluste põhjal sarnased.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada olulisemad tegurid, mis on seotud inimeste hinnangutega oma heaolule Eestis, Soomes ja Norras. Muude tegurite kõrval on käesolevas töös eelkõige rõhuasetus ka sellel, milline on roll heaolu hinnangutes ebavõrdsusel. Analüüsi läbi viimisel lähtutakse Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasi andmetel ning kasutatakse statistilisi ja ökonomeetrisi meetodeid.

Bakalaureusetöö eesmärgi täitmiseks on autor püstitanud järgmised ülesanded:

- anda ülevaade heaolu mõistetest ja eluga rahulolu olemusest;
- tuua välja eluga rahulolu selgitavad tegurid ja nende käsitus varasemates uuringutes;
- tuua välja ebavõrdsuse olemus ning selle seos rahuloluga;
- anda ülevaade Euroopa Sotsiaaluuringu raames kogutud andmetest, mis võimaldavad kirjeldada rahulolu eluga;
- hinnata regressioonmudeli abil inimeste hinnanguid rahulolule ja selle seost teguritega;
- analüüsida Eesti, Soome ja Norra inimeste hinnanguid rahulolule eluga ning seda selgitavaid tegureid;
- tuua välja peamised tulemused ning järeldused.

Kuna Põhjamaad, eriti Norra ning Soome, on mitmeid aastaid inimeste rahulolu uurivates raportites esimestel kohtadel ning Eesti tagapool, on nende riikide inimeste subjektiivset heaolu kujundavate tegurite võrdlus ning analüüs igati aktuaalne. Samuti on riikide Gini indeksid ehk tulude ebavõrdsuse näitajad (Sotsiaalne ebavõrdsus... 2007: 10) erinevad – Soomes ning Norras on ebavõrdsus väiksem kui Eestis. Töös uuritakse, kas erinevate ebavõrdsuse tasemetega riikide hinnangud heaolule ja neid selgitavates tegurites on erinevusi.

Norra ning Soome kuuluvad Põhjamaade hulka. Ka eestlased on endid pidanud ühise kultuuri ja ajaloo tõttu Põhjamaa riigiks (Kuldkepp 2014: 168). Seega võib tegemist olla kultuuriliste sarnastustega ning ka leiduda sarnasusi elukorralduses. Samas on riikidel erinevad sotsiaalsüsteemid. Sotsiaalkaitseüsteem, ehk hüvitised ning toetused, et parandada kodanike toimetulekut, on olnud Eestis pigem liberaalsed. See tähendab vähest ümberjagamist ning töötamise soodustamist (Masso *et al.* 2018: 8). Norras ning Soomes

on üldiselt sotsiaaldemokraatlik süsteem ehk vastupidiselt Eesti süsteemile, on ümberjagamisel väga suur roll, mis peaks vähendama ka ebavõrdsust kodanike vahel (Masso *et al.* 2018: 19). Seega on võimalik uurida, kas erinev lähenemine sotsiaalkaitse mudelitele analüüsitavates riikides kajastub ka heaolu hinnangutes.

Varasemalt on erialases kirjanduses analüüsitud tegureid, mis selgitavad rahulolu erinevate rõhuasetuste kaudu. Palju on uuritud ka ebavõrdsuse mõju subjektiivsele heaolule Gini indeksi või sissetuleku kvintiilide suhte kaudu. Käesolevas töös uuritakse aga eelkõige ebavõrdsuse tajumisega seotud tegurite olulisust eluga rahulolu kujunemisel. Samuti võrreldakse erinevate sissetulekute ebavõrdsuse tasemete alusel analüüsitavates riikides inimeste hinnanguid rahulolule eluga. Analüüsi on lisaks kaasatud ka teisi selgitavaid ja kontroll-muutujaid, mis on varasemates uuringutes olnud olulised rahulolu kujunemisel. Töös kasutatakse andmeid Euroopa Sotsiaaluuringu üheksandast voorust ehk aastast 2018. Esmakordselt oli Euroopa Sotsiaaluuringu küsitluses teemaplokk ebavõrdsuse ja õigluse tajumise kohta, seega on võimalik põhjalikult uurida muude tegurite kõrval ka ebavõrdsuse tajumise rolli subjektiivse heaolu kujunemisel.

Bakalaureusetöö jaguneb kaheks peatükiks. Töö esimeses peatükis tutvustatakse heaolu mõiste erinevaid käsitlusi ning teooriad. Eraldi keskendub autor eluga rahulolu olemusele ning hinnanguid rahulolule selgitavatele teguritele, lähtudes varasemate uuringute tulemustest. Samuti tuuakse välja töö fookuses olev ebavõrdsuse olemus ning selle seos heaoluga. Töö teises peatükis kirjeldatakse analüüsitavaid muutujaid ja meetodikat. Rahulolu eluga ja tegurite vaheliste seoste analüüsimiseks viiakse läbi regressioonanalüüs, mille jaoks kasutatakse statistikaprogrammi STATA. Samuti esitatakse tulemuste kokkuvõte ning järeldused.

Töö autor soovib tänada juhendajat Tiiu Paasi põhjaliku abi ja tagasiside eest bakalaureusetöö kirjutamisel.

Märksõnad: eluga rahulolu, subjektiivne heaolu, ebavõrdsuse tajumine, Euroopa Sotsiaaluuring.

1. HEAOLU MÕISTE TEOREETILISED ALUSED JA RAHULOLU ELUGA

1.1. Heaolu mõiste aluseks olevad teoreetilised käsitlused

Teadlased leiavad, et heaolu ja rahulolu eluga on inimeste kõige suurem soov ning eesmärk – seda tahetakse nii endale kui ka lähedastele (Diener 1984: 542). Psühholoogid, sotsioloogid ja filosoofid kasutavad teemat uurides erinevaid väljendeid – õnnelikkus (*happiness*), subjektiivne heaolu (*subjective well-being*), rahulolu eluga (*life satisfaction*), rahulolu (*satisfaction*), elukvaliteet (*quality of life*), kasulikkus (*utility*), heaolu (*well-being*) ning positiivne mõju (*positive affect*) (Easterlin 2001: 465; Diener 1984: 542) – nii sünonüümidenä, kombinatsioonidenä kui ka iseseisvalt. Heaolu aga ei tähenda vaid rahulolu eluga, head tervist, positiivseid sündmusi elus, õnne või õnnelikkust. See kujuneb erinevate tegurite koosmõjul ning tegureid tuleb uurida koos, et saada adekvaatne arusaam inimese heaolust. Antud alapeatükis toob autor välja erinevad heaolu käsitlused ning teooriad.

Heaolu on mitmekülgne mõiste ning teadlased on heaolu uurinud erinevalt. Üheks heaolu liigituse aluseks võib tuua individuaalse heaolu. Individuaalse heaolu tuumaks on inimeste vajaduste täitmine. Seda võib käsitleda Maslow püramiidi alusel, kus inimesel on viis vajaduste kategooriat. (Taormina, Gao 2013: 156, 162) Esiteks inimese põhivajadused, kuhu kuuluvad toit, vesi, õhk ja soojus, ehk inimese ellujäämisvajadused. Teise grupi alla kuulub turvalisus, mille tagab seadus ning riigikord. Kolmas vajaduste tase on armastus- ja kuuluvusvajadus ehk inimesed soovivad kuuluda mingisse rühma ning tunda, et temast hoolitakse. Neljandaks on vajadus tunnustuse järele ning viimaseks viiendaks tasemeks on eneseteostusvajadus ehk eneseareng. Et indiviid saaks kõrgemate tasemete vajadusi rahuldada, on vajalik kõigepealt madalamad ehk n-ö eluliselt tähtsad vajadused täita. (McLeod 2018) Seega võib järeldada, et indiviidi heaolutase on kõige

kõrgem püramiidi tipus ning madalamal tasemel on indiviidi heaolu väiksem. Antud töö kontekstis on oluline individuaalne lähenemine heaolule.

Heaolu mõistet on selgitatud tuginedes erinevatele teoreetilistele käsitlustele (vt kokkuvõttev tabel 1). Haybron (2008: 22) tõi välja viis olulisemat teoreetilist käsitlust: hedonistlik (*hedonistic theories*), soovi või eelistusraahulolu (*desire theory / preference satisfaction*), eheda õnnelikkuse (*authentic happiness theories*), eudaimonistlik (*eudaimonistic theories*) ja nimekirja teooriad (*list theories*).

Tabel 1. Heaolu teoreetilised käsitlused

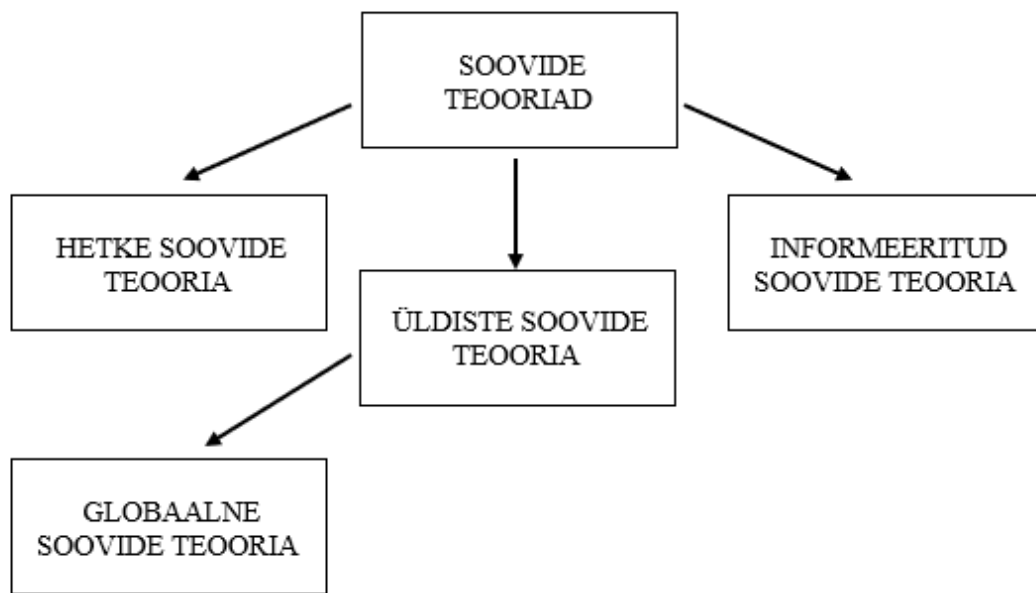
Teoreetiline käsitlus	Lähenemine	Plussid	Puudused
Hedonistlik teooria	Keskendub kogemuste hedonismile (naudingutele ja lõbule)	Meeldivad elukogemused heaolu mõistmisel tähtsal kohal	Ei arvesta kogemuste kvaliteediga
Soovi teooria	Keskendub soovide rahulolule, käsitleb erinevaid hüvesid	Paindlik – suudab käsitleda hüvesid, mida inimene elus otsib	Kõik soovid ei pruugi mõjutada indiviidi heaolu
Eheda õnne teooria	Õnn kajastab indiviidi tõelisi väärtusi – rahulolu eluga ja positiivsed mõjud indiviidi elule	Heaolu sõltub vaid inimesest endast	Õnne mõistetakse erinevalt; mõõtmine keeruline; sõltub meeleolust
Eudaimonistlik teooria	Keskendub inimloomusele ehk eneseteostusele ja indiviidi õnne püüdlusele	Indiviidi heaolu tõstmine ja mina määratlus selgitatud	Teooriat üldistatakse indiviidide kohta, kuigi inimesed on erinevad
Nimekirja teooria	Indiviidi intuitsiooni ja tundmuste – teadmised, sõprus, naudingud, saavutused, tervis jne – nimekiri	Hõlmab erinevaid heaolu kujundavaid tegureid	Ei anna suundumust, kuidas tegureid mõjutada

Allikad: Autori koostatud Haybron 2008: 22–26; Dorsey 2013: 79; Darwall 2002, viidatud Haybron 2008: 22 vahendusel; Sumner 1996: 59; Scorsolini-Comin *et al.* 2012: 666–667; Hausman: 2016 põhjal

Hedonistlik teooria selgitab heaolu naudingutega ehk inimese meeldivate momentide ja kogemustega elus. Hedonistliku teooria uurijatel on erinevad vaatepunktid – ühed keskenduvad lõbule ja kannatustele, teised aga naudingutele ja valule. Põhimõisteks on siiski see, et heaolu baseerub inimeste kogemuste hedonismile ehk naudingutele ning lõbudele elus, ja usutakse, et heaolu jaoks on meeldivad elukogemused olulisel kohal.

(Haybron 2008: 22–23) Siiski paljud teadlased ei usu hedonismi, sest see oleks justkui „filosoofia sigadele“ – teooria ei arvesta naudingute kvaliteediga, vaid kvantiteediga (Dorsey 2013: 79). Seda tehes võib naudingute arvestamine muutuda järjest keerulisemaks, sest lisaks kvantiteedile, tuleb silmas pidada ka naudingute raskesti mõõdetavat kvaliteeti.

Sooviteooria käsitleb heaolu kui indiviidi soovide tõelist rahulolu (Haybron 2008: 23). Samuti on sellel teorial erinevaid versioone (vt joonis 1). Hetke soovide (*present desire*) teooria leiab, et indiviidi heaolu on parem, kui tema hetke soovid on täidetud. Üldiste soovide (*comprehensive desire*) korral indiviidi heaolu sõltub tema üldisest soovide rahulolust tervikuna. Selle eriliigiks on globaalne (*global version*), mille põhjal seatakse soovidele teatav prioriteet. Informeeritud soovide (*informed desire*) versiooni võib pidada kõige tähtsamaks. Nagu ka nimi ütleb, on selle teooria puhul oluline indiviidi informeeritud-olek. Indiviidi soove mõjutavad faktid, mis tal teada on ning selle järgi seab ta endale soove. (Crisp 2017) Sooviteooriad on väga paindlikud, sest need suudavad käsitleda erinevaid hüvesid, mida inimesed elus otsivad ning soovivad. Samuti on see kooskõlas tundmusega – mis on indiviidi jaoks parim sõltub sellest, millest ta hoolib. (Haybron 2008: 23) Kuid soovide teooriatel on ka kriitikat. Inimesed võivad soovida asju, mis nende heaolu ei mõjuta (Darwall 2002, viidatud Haybron 2008: 22 vahendusel; Sumner 1996: 59). Parfit (1984, viidatud Lukas 2010 vahendusel) tõi näitena võõra haige inimese, kellele tuntakse kaasa ning soovitakse, et ta paraneks. Kuid hiljem, kui see inimene terveneb, siis kas sellest muutub indiviidi, kes haigele head soovis, enda heaolu? Sellele probleemile leiab lahenduse järgmine, eheda õnne teooria.

Joonis 1. Soovide teooria liigitus

Allikas: autori koostatud Crisp 2017 põhjal.

Heaolu on defineeritud ka eheda õnnelikkuse kaudu – õnnelikkus on nii informeeritud elu tingimustest kui ka autonoomne, kajastades inimeste tõelisi väärtusi, mitte manipuleerimise või rõhuva sotsiaalse seisundi tagajärgi. Õnnelikkust on selle teooria puhul kirjeldatud kui rahulolu eluga ja positiivseid mõjusid indiviidi elule. Kui soovide teooria üheks probleemiks oli teistele suunatud soovide mõju indiviidile, siis õnnelikkuse teoorias sõltub heaolu vaid inimesest endast. (Haybron 2008: 24) Kuid õnnelikkust ei defineerita alati inimeste poolt samamoodi. Õnnelikkusel pole üldist definitsiooni ja tihti peale inimesed mõistavad seda erinevalt. Samuti on õnnelikkuse mõõtmine keeruline. See sõltub indiviidi meeleolust, on seotud tavaliselt teatud situatsioonidega, mis on mööduvad. (Scorsolini-Comin *et al.* 2012: 666–667)

Eudaimonistlikud teooriad käsitlevad heaoluna inimloomust ehk eneseteostust ja püüdlust õnnele. Selles teoorias on samuti soovide täitmine tähtsal kohal – inimese mina on määratletud soovidest ja nende täitmisega me tõstame oma eneseteostust ning seeläbi ka heaolu. Lahkhelid tekivad selle teooria puhul üldistuses inimese loomuse ja selle teostuse määratlemises. Nimelt on inimesed erinevad ning üldistades inimesi võib indiviidi enda heaolu või rahulolu eluga tegelikkuses tagaplaanile jääda. (Haybron 2008: 25–26)

Heaolu on selgitatud hüvede nimekirja abil. Sinna kuuluvad näiteks teadmised, sõprus, naudingud, saavutused, tervis jne. Nimekirja teooria suudab rakendada erinevaid indiviidi heaolu käsitlevaid intuitsioone ja tundmusi. Kuigi nimekirja teooria hõlmab endas erinevaid tegureid, ei suuda siiski see anda suundumusi, mida nende teguritega peale hakata, kuidas tegureid mõjutada nii, et elu läheks paremaks. (Haybron 2008: 26; Hausman: 2016)

Lisaks eespooltoodud teoreetilistele käitlustele on oluline liigitada heaolu objektiivseks ja subjektiivseks. Objektiivse heaolu tegurid võib jagada kaheks: materiaalsed ja sotsiaalsed tegurid. Materiaalsete tegurite alla kuuluvad sissetulek, toit, eluase jne. Sotsiaalsete tegurite alla käivad näiteks haridus ja arenguvõimalused, tervislik seisund, suhted ning ka võimalus poliitiliste otsuste kujundamisel kaasa rääkida. Subjektiivne heaolu tuleneb eelkõige sellest, kuidas inimesed hindavad enda heaolu ja elu, õnne ning negatiivseid seisundeid. (Western, Tomaszewski 2016: 2; Axford *et al.* 2014: 2700)

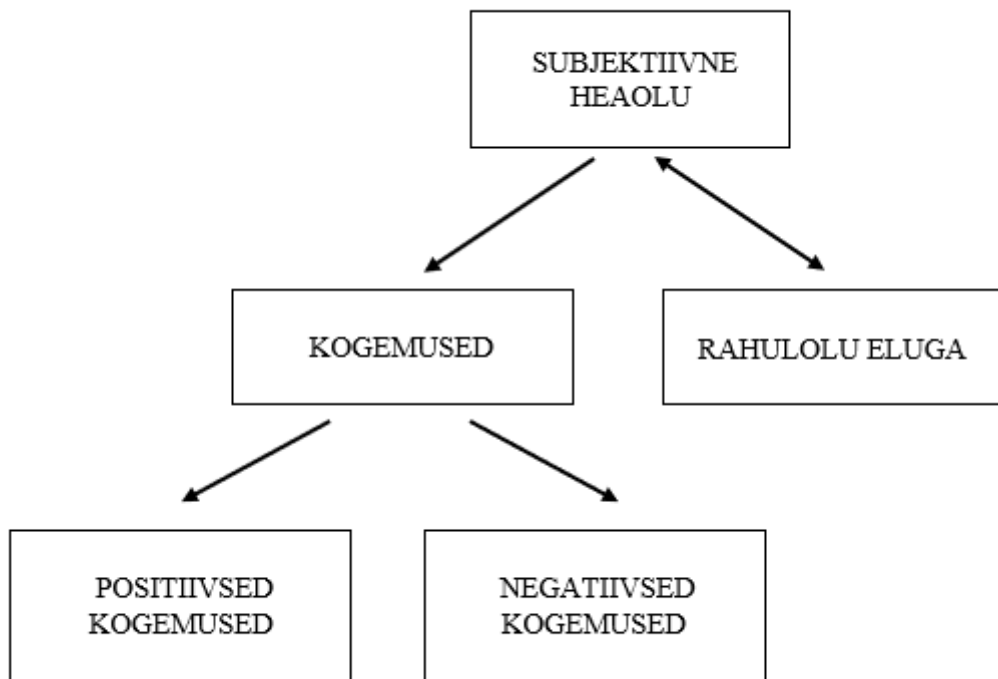
Ülevaade heaolu teoreetilistest käsitlustest võimaldab paremini aru saada inimeste hinnangutest oma elu rahulolule ehk subjektiivsest heaolust. Heaolu käsitlustel on erinevad vaatenurgad, mille rõhuasetused on teatud tundmusel, indiviidi soovidel, eneseteostusel või muudel erinevatel teguritel. Subjektiivse heaolu mõiste põhjal võib eeldada, et hinnangud heaolule on mõjutatud eelnevalt väljatoodud teoreetiliste käsitlustele lähenemisest ning ka objektiivsetest teguritest. Seega subjektiivne heaolu võib kujuneda erinevate käsitluste põhimõtete koosmõjul.

1.2. Inimeste hinnanguid eluga rahulolule selgitavad tegurid ja nende käsitlus erialakirjanduses

Subjektiivse heaolu uurimisele hakati suuremat tähelepanu pöörama alates 20. sajandi teisest poolest (Diener *et al.* 2001: 63–34). Osa teadlasi leiavad, et subjektiivse heaolu uurimisega peaksid eelkõige tegelema psühholoogid, kuna see ei tegele ühiskonnaga üldiselt vaid indiviidi tasandil. Samas on viimastel aastatel domineerimas seisukoht, et subjektiivse heaolu mõiste on interdistsiplinaarne ning seda tuleks uurida erinevate valdkondade teadlaste koostöona, et leida võimalusi ühiskonnaelu parandamiseks ning luua tingimusi, et inimesed end paremini tunneks. (Veenhoven 2008: 58)

Subjekttiivne heaolu on seotud inimeste hinnangutega enda heaolule ning elule. Hinnanguid tehakse nii hetkelises olukorras kui ka pikemas perspektiivis, näiteks mõni kuu või aasta. Hinnangud on emotsionaalsed reaktsioonid inimese elus toimuvatele sündmustele ja meeleoludele ning siit tuleb ka eluga rahulolu üldine hinnang, mis on sageli ajas muutuv (Diener *et al.* 2003: 404).

Ameerika psühholoog Edward Diener käsitleb subjektiivset heaolu kahe komponendi alusel: positiivsete ja negatiivsete kogemuste suhe indiviidi elus ning siit tulenev rahuolu eluga (vt joonis 2) (Vladisavljevič, Mentus 2019: 38; Schimmack 2008: 97; Diener *et al.* 2003: 404). Tähtis on subjektiivse heaolu juures inimese positiivsetel kogemustel ja emotsioonidel elus nii, et need kaaluksid üle negatiivsed kogemused. Seda võib teisiti tõlgendada ka kui emotsionaalset heaolu, mille aluseks just positiivsete ja negatiivsete kogemuste suhe on. (Larsen, Prizmic 2008: 259) Samuti on tähtis kõrge rahuolu eluga. Seda võib nimetada kui hinnangut inimese elule ning tema ellusuhtumist. (Vladisavljevič, Mentus 2019: 38)

Joonis 2. Subjekttiivse heaolu komponendid

Allikas: autori koostatud Diener *et al.* 2003: 404 põhjal.

Eluga rahulolu on käsitletud kui protsessi, mille käigus kõigepealt seatakse endale soovitud elukvaliteedi olukord ning sellega võrreldakse, ehk antakse hinnang mingil konkreetsel ajahetkel, oma elu hetkelist olukorda. Kõrge rahulolu eluga viitab asjaolule, et indiviidi elukvaliteet on hea. Madal seevastu aga näitab, et elus on tõsiseid puudusi. (Prasoon, Chaturvedi 2016: 26, 30; Vladislavljevič, Mentus 2019: 38) Subjektiivset heaolu ning rahulolu eluga on erinevates uuringutes kasutatud samade näitajatena. Näiteks on Janeli Järvelill (2017) ja Ave Mäe (2013) magistritöodes kasutanud subjektiivse heaolu näitajana rahulolu eluga. Lihtsustuse eesmärgil kasutab ka töö autor empiirilises uuringus subjektiivse heaolu väljundnäitajana hinnangut eluga rahulolule, mille seost erinevate teguritega uurima hakatakse.

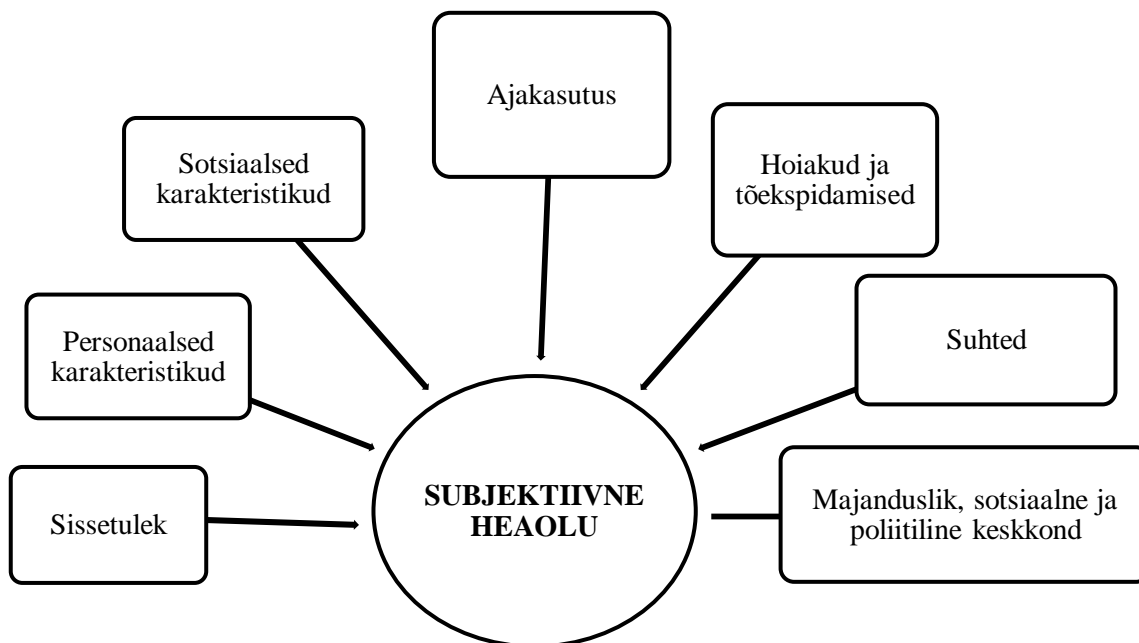
Subjektiivne heaolu ja rahulolu eluga on keerulised mõisted, millest inimesed võivad erinevalt aru saada ning seega on seda raske hinnata. Kohati võib isegi öelda, et mõõdetakse mõõtmatus. Helliwell ja Barrington-Leigh (2010: 733–734) jagasid mõõtmise heaolu kahe komponendi järgi: hinnang elule ning positiivsete ja negatiivsete emotsioonide suhe indiviidi elus. Emotsioone on võimalik hinnata sel hetkel, kui need ilmnevad. Siiski on inimesed emotsioone kirjeldanud pigem tagasiulatuvalt. Hinnangud elule on aga kognitiivsed ehk see on tunnetuslik protsess, mida hinnatakse tavaliselt küsitluse või intervjuu ajal.

Kasutatavamaks vahendiks subjektiivse heaolu hindamiseks on enesearuanded (*self-report*). Nimelt küsitakse indiviidilt küsimusi tema viimaste päevade, nädalate või kuude kohta, tavaliselt viis küsimust positiivsete ja viis küsimust negatiivsete kogemuste ja emotsioonide kohta, samuti rahulolu kohta. Indiviidid vastavad küsimustele „jah-ei“ vormis ning hiljem vaadatakse nende vastuste kaalusid. Lisaks on võimalik skaalade kasutamine. Inimesed on pidanud näiteks 0–6, 0–10 või „nõustun–ei nõustu“ skaaladel hindama, kuidas nad on end viimase nädala jooksul tundnud. Näiteks kui palju või vähe on indiviid tundnud, et ta on õnnelik, vihane, rõõmus või pettunud. (Pavot 2008: 126–128) Üheks selliseks küsitluseks on näiteks Euroopa Sotsiaaluuring (*European Social Survey – ESS*). Nagu varasemalt välja toodud, on healul erinevaid mõisteid ning käsitusi. Antud uuringus on kaks küsimust, mille alusel on võimalik hinnata inimeste subjektiivset heaolu. Nendeks on õnnelikkus ning rahulolu eluga. Esimese puhul antakse hinnang enda õnnelikkusele vahemikus 0–10. Skaalal tähistab 0 hinnangut õnnetuks

olevale inimesele ning 10 end väga õnnelikuks pidavat inimest. Teiseks, mida kasutatakse enim heaolu tegurina on rahulolu eluga. Samuti on sel küsimusel vastamiseks 11-punktilisel skaala, kus 0 väljendab rahulolematust ning 10 on eluga väga rahul. (Euroopa sotsiaaluuring küsitlusankeet 2018)

Subjektiivne heaolu on tihedalt seotud isikuomadustega ja emotsioonidega ning neid muuta on pea võimatu või siis väga keerukas. Selleks, et subjektiivset heaolu parandada ning positiivseid kogemusi suurendada, tuleb teada ka teisi tegureid, mis subjektiivset heaolu kujundavad. Rahulolu kirjeldavaid tegureid on aga raske valida, sest kui hindamisel ei kasutata asjakohaseid tegureid, ei pruugi heaolust saada adekvaatset arusaama.

Subjektiivse heaolu tegurid võib jagada seitsmesse gruppi (vt joonis 3): sissetulek, personaalsed ja sotsiaalsed karakteristikud, ajakasutus, inimese hoiakud ja tõekspidamised, suhted ning majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline keskkond. Selline tegurite liigitus on paika pandud teemakohase kirjanduse ülevaate põhjal. (Dolan *et al.* 2008: 97) Toodud jaotus on üheks levinumaks ning sarnasel kujul on seda kasutatud subjektiivset heaolu selgitavate tegurite analüüsiks erinevates uuringutes. Tegureid, mis on antud liigituses toodud, on kirjeldanud näiteks Diener (1984), Watson *et al.* (2010), ning Zhang *et al.* (2008).

Joonis 3. Subjektiiivse heaolu tegurite grupid.

Allikas: Autori koostatud Dolan *et al.* 2008: 97 põhjal.

Majanduslikest teguritest on sissetulekut peetud üheks tähtsaimaks teguriks, mis mõjutab subjektiivset heaolu. Kuid selle teguri juures on erinevaid arvamusi. Tavaliselt inimesed, kes on rikkamad ning saavad lubada endale erinevaid kaupu ning teenuseid, on ka õnnelikumad ja rahulolevamad. (Diener 1984: 553) Samuti käib sissetuleku tõusuga kaasas materiaalsete eesmärkide kasv ning kaupade ja teenuste kallinemine. See negatiivne mõju kahandab aga sissetuleku suurusel põhjustatud positiivset mõju ning heaolu jääks justkui muutumatuks. (Easterlin 2001: 481)

Personaalsed karakteristikud alla kuuluvad tegurid, mis näitavad, kes me oleme, näiteks sellised tegurid nagu vanus, sugu, rahvus ja isikuomadused (Dolan *et al.* 2008: 98–99). Uuringud on näidanud, et nooremad inimesed on õnnelikumad kui vanemad (Diener 1984: 554; Dolan *et al.* 2008: 98; Waton *et al.* 2010: 19–20). Samas on uuringud näidanud tugevat positiivset korrelatsiooni ehk vanemad inimesed on oma heaolu hinnanud kõrgele tasemele (Diener 1984: 544). Seetõttu on välja pakutud U-kujuline seos vanuse ja heaolu vahel. Uuringud on näidanud, et heaolu hinnatakse kõrgemalt just noores ja vanemas eas

ning madalamalt keskeas ehk 32–50 aastaselt. (Dolan *et al.* 2008:98; Želinsky *et al.*: 2018: 354; Grosfed, Seinik 2010: 9)

Mõningad uuringud näitavad, et naistel on kõrgem heaolu tase kui meestel (Diener 1984: 554; Alesina *et al.*: 2004: 11; Haller, Hadler 2006: 185). Samas on leitud, et mehed, eriti abielumehed, tajuvad oma heaolu kõrgemalt kui abielunaised (Želinsky *et al.* 2018: 341). Paljud uuringud väidavad ka, et soo ning heaolu vahel pole korrelatsiooni või on see väga väike ning teised tegurid omavad suuremat mõju heaolule (Diener 1984: 555; Watson *et al.* 2010).

Ka rahvuslik kuulumine ning rass on uuringute kohaselt üheks teguriks, mis subjektiivset heaolu mõjutab. Nagu teguri „soo“ puhul, on ka rass erinevates uuringutes erinevalt avaldunud. Nimelt on uuringutes välja tulnud, et tumedanahalistel on tavaliselt madalam heaolu. Teisalt on täheldatud tumedanahalistel kõrgemat heaolu kui valgetel. (Diener 1984: 555; Tang *et al.* 2017: 570, 577)

Personaalsete karakteristikute alla kuulub veel ka isiksus. See võib väljendada inimese enesehinnangut ja usaldust. Näiteks inimesed, kellel on kõrgem enesehinnang on tavaliselt õnnelikumad ja siis ka nende hinnang heaolule on kõrgem. Ka mitmed teised uuringud näitavad, et isiksuse omadused korreleeruvad positiivselt eluga rahuloluga. (Dolan *et al.* 2008: 99; Diener 1984: 558)

Järgmiseks heaolu tegurite grupiks on sotsiaalsed karakteristikud. Esiteks võib välja tuua teguri haridus. On leitud, et kõrgem haridus ning iga lisanduv haridustase suurendab indiviidi rahulolu eluga. Nimelt kõrgem haridustase võiks tagada suurema sissetuleku tulevikus ning seetõttu ka kõrgema heaolu. (Blanchflower, Oswald 2002: 1371; Diener 1984: 555) Ka tervisel, nii füüsilisel kui ka vaimsel tervisel, on tugev seos heaoluga. Seos aga võib olla kahesuunaline. Inimesed, kelle tervis on korras ning kroonilisi haigusi pole, tunnevad end hästi ning hindavad enda heaolutaset kõrgemana, kui inimestel kellel on mõni haigus. Ka depressiivsus ning ärevus vähendavad heaolutaset. (Želinsky *et al.* 2018: 353, 338) Järgmiseks sotsiaalse karakteristiku teguriks võib tuua tööstaatuset ning töö positsiooni. Töötuse ning heaolu vahel on tugev negatiivne korrelatsioon ehk inimesed, kes on töötud, tavaliselt hindavad oma heaolu madalamalt kui inimesed, kes on tööturul aktiivsed (Watson *et al.* 2010: 29). Samuti on tõdetud, et kui inimeste heaolu on madalam,

on töötuks jäämine rohkem tõenäoline, kuna nad pole nii produktiivsed ja nende tervis ei pruugi olla kõige parem (Dolan *et al.* 2008: 101).

Järgmiseks heaolu tegurite grupiks on ajakasutus. Heaolu mõjutab näiteks töötatud tundide arv – on täheldatud, et osalise tööajaga indiviidide heaolu on madalam kui täistööajaga töötajatel. Samuti on tähtsal kohal suhted lähedastega ning hoolimine. Vabatahtlikuks olemise ning heaolu vahel on leitud positiivne seos. Lisaks on ka väiksem füüsiline aktiivsuse hulk ning lihtsad treeningud uuringutes näidanud kõrgemat heaolu taset. (Dolan *et al.* 2008: 102–104)

Inimeste hoiakud ja tõekspidamised on samuti heaolu mõjutavad. Siia gruppi kuuluvad sellised tegurid nagu usaldus ja religioossus. On leitud, et suurem usaldus teiste inimeste ning politsei, riigisüsteemi ja poliitika suhtes on seotud kõrgema heaolutasemega. (Dolan *et al.* 2008: 105) Uuringutest on välja tulnud, et usklikud inimesed USA-s on oma heaolu hinnanud kõrgemalt kui usklikud Euroopas ning ka kirikus käimine ja religioossete tegevuste tegemine on positiivselt korreleeritud heaoluga. (Dolan *et al.* 2008: 106; Diener 1984: 556) Seega oleneb religioossuse ja heaolu vaheline seos inimese elukohast.

Tähtsaks heaolu tegurite grupiks on veel suhted. Selle all mõeldakse suhtestaatust ning intiimsed suhted, laste olemasolu ning sõprade ja perekonna nägemist. Uuringud on leidnud, et inimesed, kes on püsivas suhtes, on oma elu rahulolu taset hinnanud kõrgemalt kui inimesed, kes on vallalised. (Dolan *et al.* 2008: 106; Diener 1984: 556; Louis, Zhao 2002: 997) Paljud uurimused leiavad, et õnne ning heaolu jaoks pole oluline, kas sul on lapsed või oled sa abielus (Diener 1984: 556), kuid samas mõningad uuringud näitavad, et elu rahulolu tase on kõrgem neil, kellel on lapsed (Haller, Hadler 2006: 189). Samuti on heaolu üheks mõjutajaks perekonna ning sõprade nägemine ja nendega suhtlemine. (Dolan *et al.* 2008: 108)

Üheks olulisemaks tegurite grupiks on ka majanduslik, poliitiline ja sotsiaalne keskkond. Selle grupi alla kuuluvad näiteks sissetulekute võrdsus, töötuse määr, kliima ja looduskeskkond, demokraatia määr ning turvalisus. On mõistetav, et töötus tekitab negatiivseid emotsioone ja seega väheneb inimeste rahulolu (Helliwell 2003: 340). Samuti vähendavad inimeste hinnanguid eluga rahulolule mitmed keskkonnaprobleemid. (Dolan *et al.* 2008: 108–110) Ebavõrdsust ja -õiglust tunnetavatel inimestel on tavaliselt

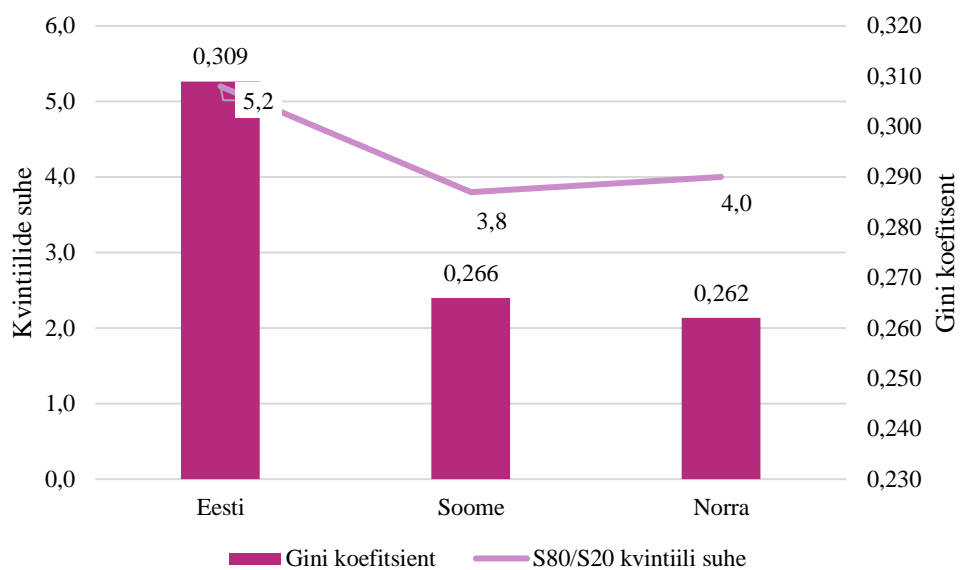
madalam rahulolu. (Cojocarú 2014: 591) Eriti on seda märgatud palkade lõikes. Kui inimesed tunnevad, et nende palk on ebaõiglaselt madal, on hinnang heaolule ka madalam. On aga leitud ka vastandavalt positiivsed seosed sissetulekute ebavõrdsusega ning heaolu vahel. Samas on uuringutest selgunud, et ebavõrdsus sissetulekutes ei oma olulist mõju eluga rahulolule. (Cojocarú 2014: 591–592)

Ebavõrdsus on tihedalt seotud õiglusega. Sotsiaalne õiglus (*social justice*) on stabiilse kogukonna keskmes ning selle eesmärgiks on tagada võrdsed võimalused indiviididele eneseteostuseks. Piirid, mis defineerivad sotsiaalset õiglust, on aga pidevas muutumises. Need sõltuvad nii ajaloolisest taustast kui kultuurilisest väärtusesüsteemidest. (Social justice.... 2011: 11, Spicker 2020: 74) Ka jaotav õiglus (*distributive justice*) on ebavõrdsusega seotud. Nagu nimigi ütleb, on tegemist hüvede ja vara õiglase jaotusega ühiskonnas. Nimelt tuleb kõigile tagada teatud tase materiaalseid hüvesid. (Fleischacker 2004: 203) Ebavõrdsuse all mõistetakse tavaliselt ressursside ning erinevate hüvede juurdepääsu piiratust teatud indiviididele (Veenhooven 2008: 55). Seega võib pidada jaotuse ja sotsiaalse õigluse ning ebavõrdsuse olemust sarnaste käsitlustena. Töö fookusesse on seatud ebavõrdsuse tajumine ning selle mõju subjektiivsele heaolule. Väljatoodud mõistete sarnasuse alusel kasutab autor töö empiirilises osas õiglusega seotud tegureid ebavõrdsuse käsitlusena.

Majandusteaduses on olulisel kohal sissetulekute ebavõrdsuse ning selle jaotuse uurimine ning selle mõõtmiseks on erinevaid viise. Üheks enim kasutatavaks sissetulekute ebavõrdsuse uurimiseks on Gini koefitsient. Skaalal nullist üheni mõõdab see sissetuleku ebavõrdsust, kus null on täielik võrdsus ning üks täielik ebavõrdsus. (Sotsiaalne ebavõrdsus... 2007: 21, Spicker 2020: 73) Seega kõrgema Gini koefitsiendi puhul on ebavõrdsus suurem.

Lihtsaks viisiks riikide sissetulekute ebavõrdsuse võrdlemiseks on veel sissetuleku kvintiilide suhe (*income quintile ratio*). Levinumaks suhteks on rikkamad 20% elanikkonnast suhestatud 20% vaesematega. Sissetuleku kvintiili osakaalu suhe väljendatakse aastates, kui palju peab madalama sissetulekuga elanikkond töötama, et saada sama sissetulek kui rikkam elanikkond aastas. (Sotsiaalne tõrjutus ... 2020) Kõrgem arv näitab sissetulekute jaotuse suuremat ebavõrdsust.

Viimastel aastakümnetel on ebavõrdsus olnud maailmas kasvavas trendis ning eriti on seda märgata sissetulekute lõikes (Alvaredo *et al.* 2018: 9–10, 41). Aastal 2017 oli Eestis sissetuleku kvintilide suhe (S80/S20) 5,2. Samal aastal oli see näitaja Norras 4,0 ning Soomes veelgi madalam, 3,8. Ka Gini koefitsiendi järgi on Eestis kõrgem ebavõrdsuse tase sissetulekutes. Nullile lähemal on näitaja Norras, 0,262, Soomes oli koefitsient vastavalt 0,266 ning Eestis 0,309. (OECD 2020) Seega võib väita, et Soome ning Norra on madalama sissetulekute ebavõrdsusega riigid ning Eesti neist kõrgema ebavõrdsuse tasemega (vt joonis 4).

Joonis 4. Gini koefitsient ja kvintilide suhe Eestis, Soomes ning Norras. Allikas: autori koostatud OECD 2020 põhjal.

Ebavõrdsuse seost heaoluga on uuritud palju nii Gini koefitsiendi kui sissetuleku kvintilide suhte põhjal. Nagu ka teiste tegurite puhul, on varasemates empiirilistes uuringutes ebavõrdsuse ja eluga rahulolu hinnangute vahelise seose kohta saadud erinevaid tulemusi. Näiteks Tomes (1985: 17) uuris Kanada 40% vaesema elanikkonna sissetulekute osakaalu ning selle seost rahulolu ja õnnelikkusega. Tema uuringust järeldub asjaolu, et vaesema elanikkonna sissetulekute osakaal avaldab negatiivset mõju õnnelikkusele ja rahulolule ehk vaesem elanikkond on eluga vähem rahul. Samuti leidis ta et ka 10% rikkama elanikkonna sissetulekul on negatiivne seos subjektiivse heaoluga. Teisalt on Kuranova (2015: 47–48) leidnud Gini indeksi põhjal kõrge, keskmise või madala sissetuleku ebavõrdsusega riikide jaotusest, et väiksema sissetuleku ebavõrdsusega riikides on hinnang heaolule kõrgem, kui kõrge sissetuleku ebavõrdsusega

riikides. Gini indeksi järgi on uurinud Venemaa ebavõrdsusetaset Seinik (2003: 26). Tema leidis, et sissetulekute jaotuse ebavõrdsus ei ole seotud inimeste hinnangutega oma eluga rahulolule.

Antud ülevaatest võib järeldada, et ebavõrdsuse mõju inimeste heaolule on vajalik uurida. Varasemate empiiriliste uuringute tulemused on erinevad ning isegi leidub vasturääkivusi. Antud töös kasutatakse ebavõrdsuse hindamiseks hinnanguid õigluse ja ebavõrdsuse tajumisele. Autorile teadaolevalt pole selliseid tegureid heaolu kujundavate tegurite analüüsis varasemalt kasutatud. Lisaks kõrvutatakse hinnangud inimese rahulolule eluga Gini indeksiga ning vaadeldakse hinnangute erinevusi analüüsitavates riikides.

Toetudes eelnevalt toodud teooriatele ning uuringutele, võib bakalaureusetöö empiirilise osa jaoks püstitada järgnevad sisukad hüpoteesid:

- on olemas statistiliselt oluline seos eluga rahulolu ja hinnangu vahel, mis iseloomustab õiglast võimalust saada soovitud tööd;
- on olemas statistiliselt oluline seos eluga rahulolu hinnangu ja õiglase töötasu tajumise vahel.

Käesolevas peatükis tõi autor välja olulisemad tegurid, mis kirjeldavad rahulolu eluga. Nagu autor erinevate tegurite puhul välja tõi, on nende kohta uuringute tulemused olnud erinevad ning kohati isegi vasturääkivad. Sellest tulenevalt on jätkuv vajadus rahulolu ning seda selgitavaid tegureid uurida. Võib järeldada, et uuritav valdkond on mitmekesine ning tulemused sõltuvad suuresti töö rõhuasetusest. Teiste tegurite kõrval on märgata erisusi ka uuringute tulemustes mis analüüsivad ebavõrdsuse mõju rahulolule. Lisaks pole autorile teadaolevalt uuritud ebavõrdsuse tunnetamisega seotud tegureid, pigem kasutatud teisi ebavõrdsuse mõõdikuid, näiteks Gini indeksit või kvintiilide suhet. Seega on võrdsuse tajumisega seotud tegurite kaasamine analüüsi oluline, et saada uusi teadmisi selle kohta, kuidas inimeste hinnangud eluga rahulolule on seotud ebavõrdsuse ja selle tajumisega. Samuti on oluline uurida, kas erinevates ebavõrdsusetasemetega riikides on ka erinevad hinnangud heaolule ning seega kas ebavõrdsuse vähendamise kaudu on võimalik ka inimeste hinnanguid rahulolule eluga parandada.

2. HINNANGUID ELUGA RAHULOLULE SELGITAVATE TEGURITE EMPIIRILINE ANALÜÜS

2.1. Andmed ja analüüsimetoodika

Eesti ning Põhjamaade elanike rahulolu hinnangutes on leitud erinevusi. Kõrgeid tulemusi on saanud Põhjamaade riigid, eriti Soome ning Norra, olles esimestel kohtadel, ning Eesti on paiknenud edetabeli teises pooles. Majanduskoostöö ja arengu organisatsiooni (edaspidi OECD – *Organization for Economic Co-operation and Development*) riikides on inimesed andnud hinnangu eluga rahulolule 11 punktisel skaalal, kus 0 väljendab mitte üldse rahul ning 10 täielikult rahul. OECD riikide keskmine rahulolu eluga on hinnatud 6,5. Eestis on see aga alla keskmise, vastavalt 5,7 ning neljakümnest riigist on Eesti 35. kohal. Esimest ja teist kohta jagavad Soome ning Norra, nende keskmine hinnang rahulolule eluga on 7,6. (Life satisfaction 2020) Seega on aktuaalne uurida, milliseid erinevusi võib leida tegurites, mis selgitavad Eesti, Soome ning Norra kodanike hinnanguid rahulolule eluga. Teiste tegurite kõrval on rõhuasetus sellel, et selgitada välja, milline on ebavõrdsuse tajumise roll rahulolu iseloomustavatel näitajatel.

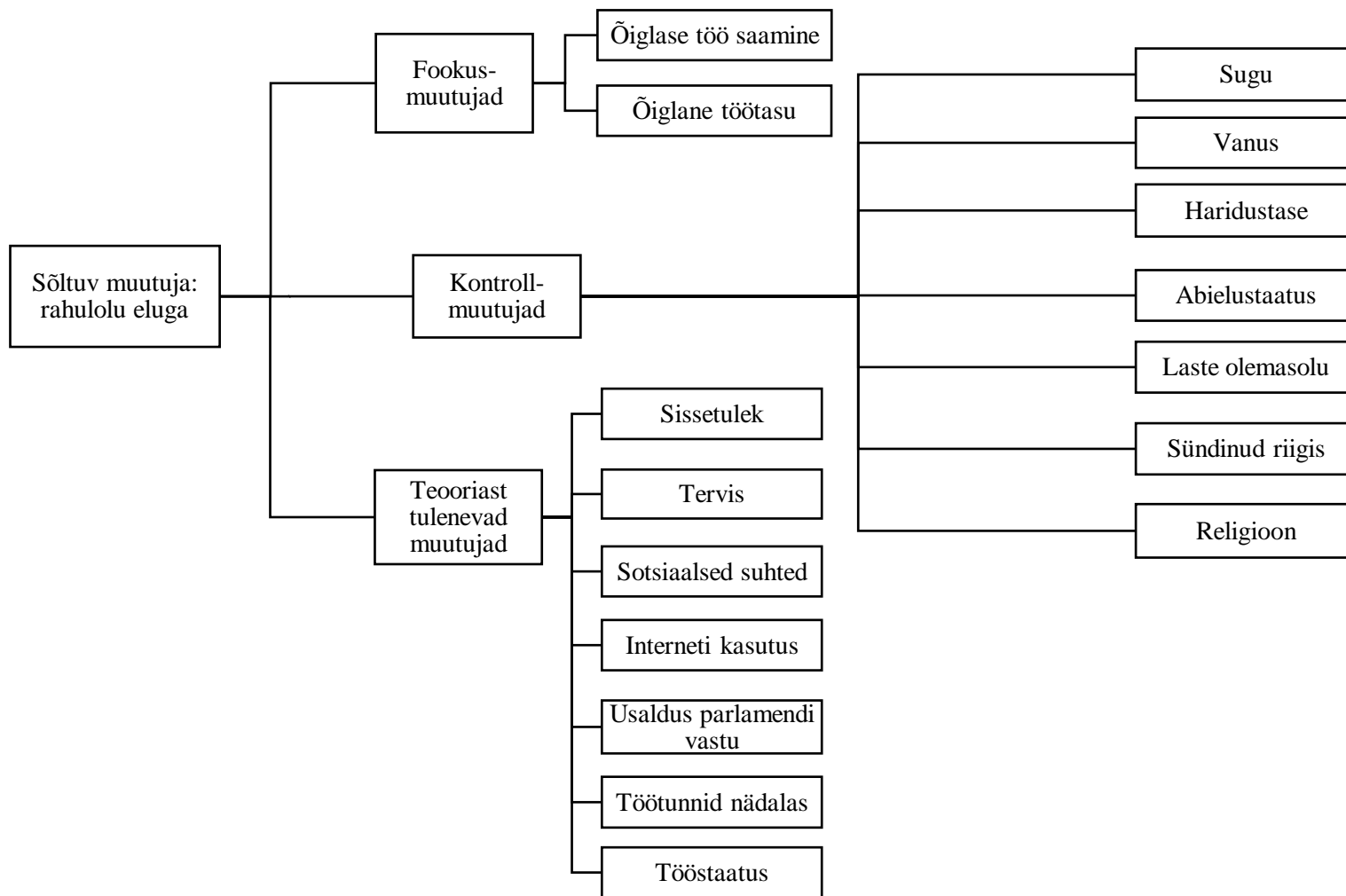
Andmed, mida bakalaureusetöös kasutatakse, pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu (edaspidi ESS – *European Social Survey*) üheksandast voorust ehk 2018. aastast. ESS hõlmab rohkem kui kolmekümmend riiki ning pakub rahvusvahelisi andmeid inimeste käitumise, uskumuste ja hoiakute kohta. Uuringu raames küsitletakse inimesi alates 15. eluaastast ning vastajad valitakse uuringusse juhuslikult. Andmeid on kogutud alates 2001. aastast ning Eesti on uuringus osalenud alates 2004. aastast. ESS-i andmebaasis on kahe teguri alusel võimalik hinnata inimese heaolu. Esiteks õnnelikkus, mille alusel antakse 11 punkti skaalal hinnang enda õnnelikkusele. Teine tegur, mida ka rohkem kasutatakse erinevates uuringutes (näiteks Mäe (2013) ning Järvelill (2017)) heaolu tegurina, on rahulolu eluga. Ka selle teguri puhul antakse hinnang 11 punkti skaalal enda rahulolule eluga. (Euroopa Sotsiaaluuring 2020) Käesolevas töös kasutatakse heaolu

iseloomustava näitajana inimeste hinnangut eluga rahulolule ehk subjektiivset heaolu. Autor on valinud empiirilise analüüsi teostamiseks Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasi, kuna uuring sisaldab usaldusväärseid andmeid erinevate teemade ja valdkondade kohta, mille põhjal on võimalik uurida rahulolu kujundavaid tegureid. Üheksanda vooru andmete puhul on tegemist värskete andmetega, mis kirjeldavad praegust olukorda võimalikult täpselt.

Subjektiivset heaolu on varasemalt palju uuritud, nii teadlaste kui ka üliõpilaste poolt. Palju on uuritud seoseid, nende olulisust ja suunda erinevate tegurite ning subjektiivse heaolu vahel. Zhang *et al.* (2008) on uuringus kasutanud regressioonanalüüsi, et leida tegurite seoseid subjektiivse heoluga. Samuti Tang *et al.* (2017) analüüsisid subjektiivse heaolu ning rassi ja teiste tegurite vahelisi seoseid kasutades regressioonanalüüsi. Regressioonanalüüsi ning ka kirjeldavat statistikat on oma magistritöodes kasutanud Mäe (2013) ja Järvelill (2017). Sarnaselt varasematele uuringutele, kasutab selle töö autor empiirilise analüüsi läbi viimiseks esmalt kirjeldavat statistikat, kus tuuakse välja olulisemad näitajad ning sellele järgneb regressioonanalüüs, et analüüsida selgitavate tegurite ja subjektiivse heaolu vahelisi seoseid.

Sõltuvaks muutujaks regressioonanalüüsis on subjektiivne heaolu ehk hinnang rahulolule eluga. Selgitavad muutujad on analüüsi lisatud eelmises peatükis välja toodud teooria põhjal nii, et igast tegurigrupist oleks vähemalt üks tegur esindatud. Teooriast tulenevalt on selgitavateks muutujateks lisatud analüüsi leibkonna netosissetulek; hinnang tervisele; sotsiaalsed suhted ning uudse näitajana on lisatud analüüsi ka interneti kasutamise sagedus, mis ka iseloomustab inimeste suhteid teistega, samuti on seda võimalik uurida ajakasutuse tegurina; usaldus riigi parlamendi vastu ning tööst sõltuvad tegurid: tööstaatus ning töötunnid nädalas. Lisaks on heaolu muude selgitavate tegurite kõrval oluline ebavõrdsuse ja õigluse tajumine. Antud mudelisse on fookusmuutujatena lisatud hinnangud õiglase töö ning töötasu saamise kohta. Lisaks on mudelisse lülitatud ka kontroll-muutujaid, et ei tekiks vastaja omapärast tulenevat nihkega hinnangu ohtu. Kontroll-muutujad on sotsiaal-demograafilised tunnused, mis vastajat iseloomustavad. Nendeks on sugu, vanus, haridustase, abielustaatus, laste olemasolu, sünniriik ning suhe religiooni.

Varasemate uuringute (vt tulemusi alapeatükist 1.2.) ning mudelisse lülitatud muutujate põhjal on autor koostanud joonise 5, et anda ülevaade muutujatest, mis on analüüsi kaasatud. Sõltuvaks muutujaks on hinnang eluga rahulolule ehk subjektiivne heaolu.

Joonis 5. Regressioonmudelil analüüsitavad muutujad (autori koostatud).

Muutujatega on koostatud regressioonimudel, et uurida inimeste rahulolu eluga Eestis, Soomes ning Norras eraldi. Antud mudeli üldkuju on järgnev:

$$(1) \quad Y_i = \alpha_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j X_{ij} + u_i$$

kus Y_i – i-nda indiviidi rahulolu eluga iseloomustav näitaja;

X_{ij} – rahulolu eluga selgitava j-nda muutuja väärtus i-nda indiviidi korral;

$j = 1, 2, \dots, k$ – rahulolu eluga selgitavate muutujate arv;

α_0, β_j – hinnatavad parameetrid;

u_i – vealiige.

Antud mudeliga uuritakse mitme sõltumatu muutuja seost sõltuva muutujaga ehk hinnanguga rahulolule eluga. Tegemist on mitmese regressioonimudeliga. Hinnatakse kolm regressioonimudelit – Eesti, Soome ning Norra kohta. Analüüs viiakse läbi kasutades statistikaprogrammi STATA. Regressioonanalüüsi pole kaasatud indiviidide vastuseid, millele pole vastatud või vastust pole teatud.

Järgnevalt toob autor välja muutujate kodeeringu (vt lisa 1). Sõltuvaks muutujaks regressioonanalüüsis on subjektiivne heaolu. ESS-i uuringus on antud näitajaks rahulolu eluga, millele vastajad andsid omapoolse hinnangu 11 palli skaalal (0–10) küsimusele „Kui rahul olete oma elu kui tervikuga?“. Null antud skaalal tähendab „üldse mitte rahul“ ning kümme on vastavalt „väga rahul“. Antud muutuja on analüüsi jäetud samal kujul.

ESS-i üheksanda vooru küsitluses on esmakordselt teemaplokk inimeste tunnetusest õigluse ja ebavõrdsuse kohta. Töö fookusmuutujateks on autor mudelisse lisanud kaks võrdsuse tajumise tegurit. Esiteks on mudelisse lülitatud muutuja indiviidi õiglase töö saamise kohta, mille puhul pidi vastaja hindama 0–10 punkti skaalal, mil määral ta nõustub või ei nõustu väitega, et tal on õiglane võimalus saada soovitud tööd. Antud muutuja jäetakse analüüsi muutmata kujul. Teise fookusmuutujana on mudelisse lisatud indiviidi hinnang enda brutotöötasu õiglusele 9 punkti skaalal, kus -4 kuni -1 väljendab ebaõiglaselt madalat töötasu, 0 õiglast töötasu ning 1–4 ebaõiglaselt kõrget töötasu. Ülevaatlikkuse huvides kodeerib autor muutuja kolme kategooriasse: ebaõiglaselt madal töötasu, mis on ka referentsgrupiks, õiglane töötasu ning ebaõiglaselt kõrge töötasu. Mõisteid „õiglus“ ning „ebavõrdsus“ kasutatakse tihtipeale samas kontekstis. Samuti on

ESS toonud välja, et üheks mooduli põhimõtteks oli pakkuda andmeid, et suurenevat hariduslikku ja majanduslikku ebavõrdsust analüüsida (Justice and fairness... 2020). Antud muutujaid võib pidada sotsiaalse ja jaotuse õiglusega seotud teguriteks, mis suurel määral on seotud ebavõrdsuse olemusega ning tajumisega võrdsest või ebavõrdsest olekust. Seega kasutab autor muutujaid ebavõrdsuse käsitluses.

Sotsiaalsed suhted kolleegide, sõprade ja sugulastega muutuja puhul sai vastaja valida seitsme variandi vahel, mis kõige paremini tema olukorda kirjeldab. Antud tegurit kasutab autor töös sarnaselt ESS-i kodeeringuga. Interneti kasutamise sagedus on analüüsi lisatud autori huvist sõltuvalt. Samuti võib seda vaadata kui ühte tegurit ajakasutuse või suhete gruppidest (vt peatükk 1.2.). Interneti kasutamise sageduse muutuja korral on arvestatud interneti kasutust nii isiklikul kui töö otstarbel erinevates seadmetes, kus on võimalik interneti kasutada. Vastused jagas autor üldistavalt kolme gruppi: mitte kunagi, mis on analüüsis referentsgrupiks, harva ning tihti. Järgmiseks teguriks analüüsis on töötatud tunnid nädalas, mis on toodud uuringus pideva tunnusena. Mudelisse on lülitatud ka muutuja, mis iseloomustab vastaja usaldust riigi parlamendi suhtes. Selle muutuja puhul sai vastaja valida 11-palli skaalal vastavalt, kas ei usalda üldse (0), või usaldab täielikult (10) riigi parlamenti. Siinkohal tegi autor lihtsustuse ning kodeeris teguri kolme rühma: ei usalda üldse, mis on ka referentsgrupiks, usaldan ja usaldan täielikult. Tervise tegur on analüüsi kaasatud inimeste enda hinnangud alusel. Antud teguri puhul anti hinnang skaalal väga hea (1) kuni väga halb (5). Selgemaks analüüsiks kodeeris autor antud teguri ümber vastavalt skaalale väga halb (1) kuni väga hea (5). Tööstaatusel oli ESS-is toodud kaheksa sisulist vastust, mille autor jagas kolme rühma. Vastavalt mitteaktiivsed, kes on ka referentsgrupiks: õpilased; töötud, kes ei otsi aktiivselt tööd; püsivalt kodus viibivad, kas töövõimetu, puudega või hoolitsedes kellegi eest; pensionil või ajateenistuses viibivad isikud. Hõivatute alla kuuluvad tasustatud tööl viibivad inimesed ning töötud on isikud, kes ei otsi aktiivselt tööd.

Olulise muutujana lisati analüüsi ka tegur leibkonna kogu netosissetuleku kohta. Statistikaameti (2020) kohaselt loetakse leibkonnaks koos ühises majapidamises elavaid inimesi või ka üksi elavat inimest. Sissetuleku puhul võeti arvesse rahalisi sissetulekuid kõikidest allikatest pärast maksude maksmist. Siia alla kuulusid nii ametlik kui mitteametlik palk, pension, toetus ja muud abirahad. (Euroopa Sotsiaaluuring

küsitlusankeet 2018) Vastusevariandid on jaotatud kümneks detšiiliks, mille alusel hinnata leibkonna sissetulekut. Autor jaotas detšiilid kolme rühma: madal (1–3 detšiilid), keskmine (4–7 detšiilid) ning kõrge (8–10 detšiilid) sissetulek. Madala sissetuleku alla kuuluvad Eestis kuni 750 eurot kuus teenivad leibkonnad. Keskmise sissetulekutaseme alla 751–1800 eurot kuus teenivad ning kõrge sissetuleku taseme vastanute hulka 1801 eurot kuus ja enam teenivad leibkonnad. (Kaart 44 2018) Vastavalt Soomes on madal sissetulek kuni 1859 eurot kuus, keskmine sissetulek 1860–3939 eurot kuus ning kõrgem sissetulek 3940 ning enam eurot kuus (Kortti 44 2018). Norras kuuluvad madalama sissetuleku taseme alla vastanud, kes teenivad kuus kuni 39 000 Norra krooni (3484 €), keskmine sissetulek on 39 001–72 000 Norra krooni (3485–6432 €) ning kõrge sissetuleku alla kuuluvad vastanud, kes teenivad kuus üle 72 001 Norra krooni kuus (6433 €) (Kort 44 2018). Vastavad teisendused eurodesse on tehtud kasutades valuutakalkulaatorit.

Kontroll-muutujatena lisati mudelisse vastaja sugu, vanus, sünniriik, abielustaatus, laste olemasolu, haridustase ning religioossus. Soo puhul on tegemist fiktiivse muutujaga, kus referentsgrupiks on mehed. Vanuse alusel jagati vastanud viite rühma: noored ehk kuni 30aastased, mis on ka referentsgrupiks, tööealised ehk 31–45aastased, keskealised ehk 46–60aastased, vanemad inimesed 61–75aastased ning vanurid ehk vanemad kui 76 aastat. Nii sünniriik, abielustaatus kui laste olemasolu on analüüsi lisatud fiktiivsete muutujatena, kus kõigil on referentsgrupiks vastus „jah“. Haridustaseme vastusevariantides oli 27 erinevat sisulist varianti. Toodud oli erinevad rahvusvahelise ühtse hariduse (ISCED – *International Standard Classification of Education*) liigituse tasemed. Autor jaotas tasemed lihtsustatult kolme gruppi: madalaim, keskmine ja kõrgeim. Madalaima haridustaseme hulka loeti inimesi, kes on omandanud hariduse kuni põhihariduseni. Keskmise haridustaseme alla kuulus nii keskharidus kui kutseharidus põhihariduse baasil. Kõrgeima haridustaseme alla paigutas autor bakalaureuse-, magistri- ja doktorikraadi ning rakenduskõrghariduse. Referentsgrupiks on võetud madalaim haridustase. Religioossuse muutuja puhul pidid inimesed vastama küsimusele, kui tihti käivad usulistel teenistustel, välja arvatud laulatused ja matused. Valida sai seitsme vastusevariandi vahel, mille autor kodeeris kolme gruppi.

2.2. Kirjeldav statistika

Valimi mahuks Eestis on 1904 inimest, millest moodustavad mehed 44% ja naised 56%. Soomes on valimi suuruseks 1755 inimest, millest moodustavad mehed 48% ning 52% naised. Norras on valimi suurus 1406 inimest, millest mehi on 55% ning naisi 45%. Alljärgnevas tabelis 2 on antud ülevaade muutujaid iseloomustavatest kirjeldavatest statistikutest.

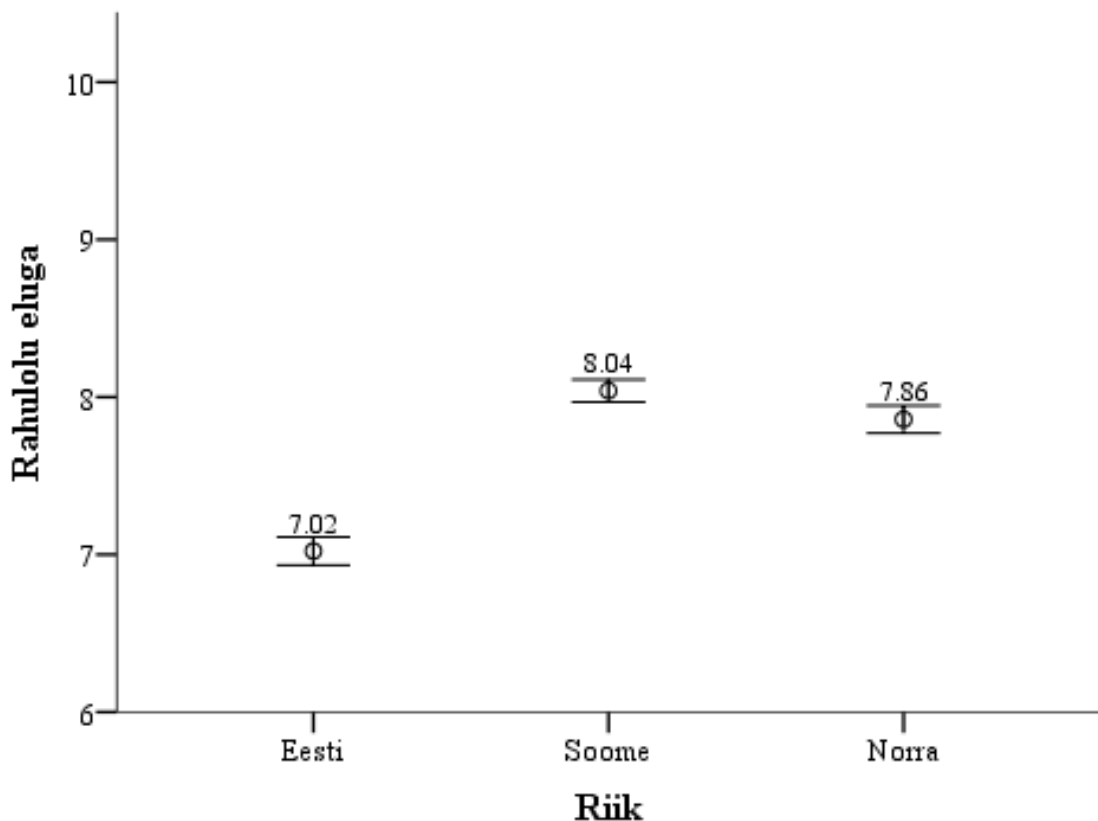
Tabel 2. Analüüsi muutujate kirjeldavad statistikud.

Muutuja		Eesti	Soome	Norra
Rahulolu eluga	Keskväärtus	7,02	8,04	7,86
	St. hälve	1,97	1,52	1,66
	Mediaan	7	8	8
	Max	10	10	10
	Min	0	0	0
	Puuduvad väärtused (%)	<1	<1	<1
Hinnang võimalusele saada soovitud töö	Keskväärtus	6,52	6,97	6,88
	St. hälve	2,76	2,76	2,73
	Mediaan	7	8	8
	Max	10	10	10
	Min	0	0	0
	Puuduvad väärtused (%)	1,2	2,6	2,3
Vanus	Keskväärtus	50,73	50,90	47,10
	St. hälve	19,31	19,14	18,20
	Mediaan	51	53	47
	Max	90	90	90
	Min	15	15	15
	Puuduvad väärtused (%)	0	0	2,3
Töötunnid nädalas	Keskväärtus	41,73	38,52	37,52
	St. hälve	19,94	12,15	15,27
	Mediaan	40	40	40
	Max	168	140	168
	Min	0	1	0
	Puuduvad väärtused (%)	5,3	6,4	6,1

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Järgnevalt on lähemalt välja toodud sõltuva muutuja rahulolu ning selgitavate muutujate kirjeldavad tunnused, mis kujutavad Eesti, Soome ning Norra rahulolu eluga, hinnang õiglase töö saamisele, vanuse ning töötundide hulga keskväärtust, standardhälvet, mediaani, miinum- ja maksimumväärtust. Samuti tuuakse välja puuduvate väärtuste osakaal valimist. Rahulolu eluga ning õiglase töö saamist on hinnatud 11 punktiskaalal.

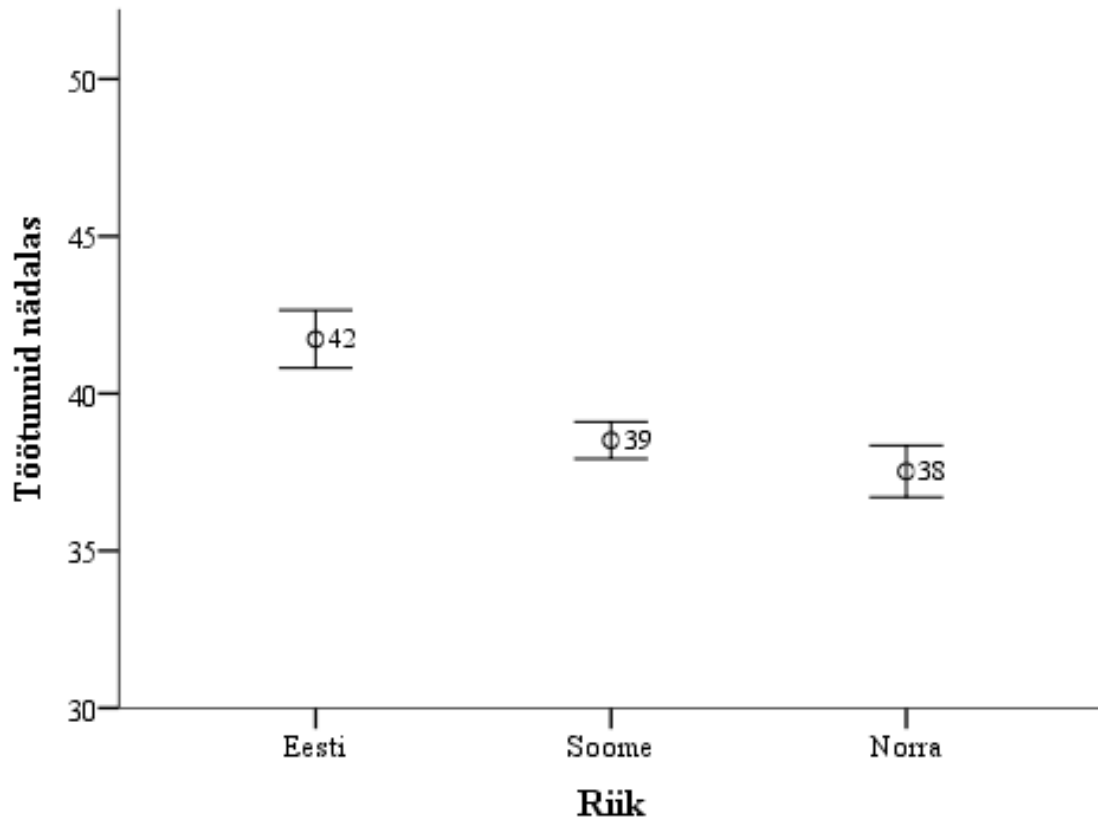
Tabelist 2 selgub, et madalaim keskmine rahulolu eluga vastanutest on eestlastel. Samas on selle standardhälve suurim, mis näitab suuremat hajuvust keskväärtuse ümber. Kõrgeim rahulolu eluga on Soomes. Siinkohal võib tulemusi võrrelda ka Gini indeksi järgi jaotatud riikides. Eestis on Gini koefitsient kõrgem ning järelikult ka ebavõrdsus sissetulekutes suurem ning Soomes ja Norras on ebavõrdsus väike. Tulude ebavõrdsuse koha pealt on Eesti erinev Soomest ning Norrast. Sama kehtib ka rahulolu hinnangule. Jooniselt 6 on näha, et Eesti puhul on statistiliselt oluline erinevus keskmises heaolu hinnangutes võrreldes Soome ning Norraga. Keskmine hinnang rahulolule on kõrgem Soomes ning Norras ja Eestis madalam.

Joonis 6. Keskmine rahulolu eluga võrreldavates riikides
Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Keskmiselt töötatud tundide arv nädalas on kõikides riikides ligikaudu 40 tundi nädalas. Siiski töötavad keskmiselt vastanud Eestist kolm kuni neli tundi rohkem kui Soomes ning Norras. Samuti on võimalik joonise 7 põhjal öelda, et on olemas statistiliselt oluline

erinevus keskmistes töötundides Eesti ja teiste analüüsitavate riikide vahel, kuna usaldusvahemikud ei kattu.

Joonis 7. Keskmised töötunnid nädalas analüüsitavates riikides
Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Hinnang võimalusele saada õiglane töö on kõigis analüüsitavates riikides üle kuue punkti kümnest – Eestis 6,52, Soomes 6,97 ning Norras 6,88. Seega võib järeldada, et õigluse tase on kõigis kolmes riigis kõrge ning olulisi erinevusi riikide vahel ei ole. Keskmine vanus vastanutel Eestis ja Soomes on 51 ning Norras natukene madalam, vastavalt 47 aastat. (vt tabel 2)

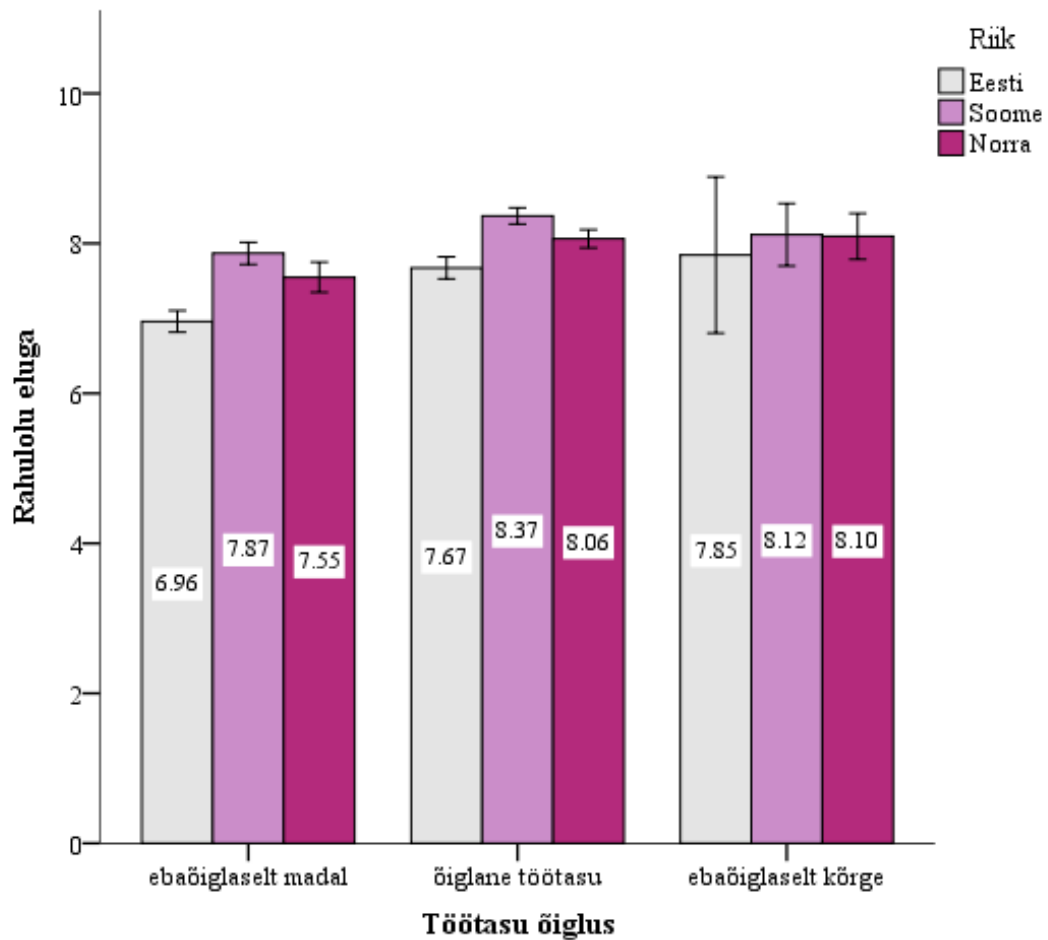
Eestis suurem osakaal vastanutest hindab oma brutotöötasu ebaõiglaselt madalaks. Soomes ning Norras aga suurem osa hindab töötasu õiglaseks. Samuti on ka sellel muutujal puuduvaid väärtusi kõige rohkem (Eestis 42,1%, Soomes 49% ning Norras 34,7%). Seega tuleb analüüsi järeldusi tehes arvestada võimalike nihetega. Internetti

kasutavad vastanutest enamus tihti ehk kas enamikul päevadel või igapäevaselt. Riigi parlamenti usaldavad enamus vastanuist. Suur osa inimesi Norras usaldab riigi parlamenti täielikult. Kolmandik Soome ning üle poole Norra vastanuist suhtleb kolleegide, sõprade ja sugulastega tihedamini, vastavalt kas mitu korda nädalas või iga päev. Eestis on hinnangud suhtlemise intensiivsusele mõnevõrra madalamad. Tervist hindavad kõrgemalt vastanud Soomest ja Norrast. Samas on ka enamus vastanuid Eestist arvamusel, et nende tervis on hea. Religioosete ürituste külastamine on Eestis, Soomes ning Norras sarnane. Üle poole vastanuist ei külasta taolisi üritusi mitte kunagi. Suurem osa vastanuist on sündinud riigis, kus küsitlus läbi viidi. Kõige rohkem teisest riigist pärit vastanuid on Eestis. Seda võib selgitada asjaoluga, et Eesti on muutumas heaolu ja sissetulekute kasvu tõttu populaarseks sihtriigiks (Anniste 2018: 32) Üle poolte vastanutest on olnud või on abielus. Samuti on suuremal osal vastanutest laps või lapsed. Eestis on suuremal osal vastanuist omandatud keskmine haridustase. Seevastu Norras ning Soomes on peaaegu pooltel vastanuist omandatud kõrgeim haridustase. Tööstaatusel puhul on mitteaktiivsete osakaal suurim Soomes, samas on seal ka töötaja staatuses pea pooled vastanutest. Eestis ning Norras on üle poolte vastanutest hõivatud ehk töölised. Kõrgeima leibkonna netosissetulekuga vastanute osakaal on suurim Soomes, ligi 35% vastanuist, ning sellele järgnevad Eesti ning seejärel Norra.

Järgnevalt analüüsib autor keskmist eluga rahulolu taset tähtsamate selgitavate ja taustamuutujate gruppide kaudu. X-teljel on toodud selgitavad muutujad ning y-teljel on vastava muutuja gruppide rahulolu eluga keskmine väärtus. Välja on toodud ka 95 protsendilised usalduspiirid ehk -vahemikud, kuhu peaks jääma 95 protsendi tõenäosusega üldkogumis sõltuva muutuja keskväärtsus. Joonistel on toodud nii Eesti, Soome kui ka Norra keskmised tasemed.

Joonisel 8 on toodud keskmine eluga rahulolu tase erinevate töötasu õigluse gruppides. Vastusegruppe on kolm: ebaõiglaselt madal, õiglane ning ebaõiglaselt kõrge töötasu. Jooniselt on märgata, et ebaõiglaselt madalama töötasuga invidiidid hindavad eluga rahulolu madalamalt. Soome puhul on õiglase töötasu puhul invidiidid eluga rohkem rahul kui ebaõiglaselt madala või kõrge töötasuga. See-eest on Norras ja Eestis rahulolu suurem ebaõiglaselt kõrgema töötasu puhul. Samas tuleb mainida, et Eesti puhul on

ebaõiglaselt kõrge töötasu vastuse puhul usalduspiirid suuremad, seega on vastuse keskmise väärtuse hajuvus suurem, kui teiste variantide puhul.

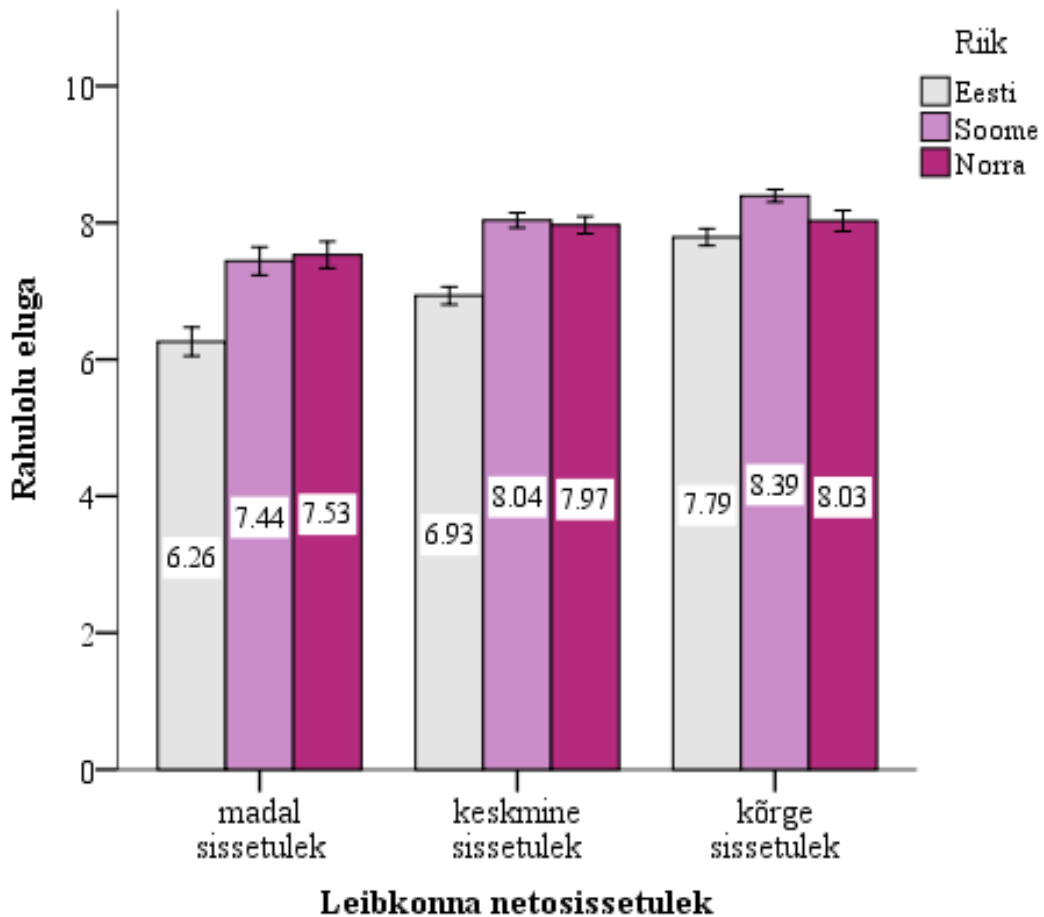

Joonis 8. Keskmise rahulolu eluga erinevatel töötasu õigluse gruppides analüüsitavates riikides.

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Joonisel 9 on toodud erinevate leibkonna netosissetulekute gruppide lõikes keskmine eluga rahulolu tase. Sissetulekute grupe on kolm: madal, keskmine ning kõrge sissetulek. Jooniselt võib järeldada, et madalama sissetuleku tasemega indiviidide keskmine rahulolu eluga on madalam, kui kõrge sissetuleku tasemega. Eriti on see nähtav Eesti näitel, kus madala sissetuleku taseme puhul on keskmine eluga rahulolu 6,26 ning kõrge sissetuleku puhul 7,79 ehk lausa 1,53 hinnangupunkti võrra kõrgem. Samuti võib väita, arvestades usaldusvahemikke, et Norras on keskmine rahulolu eluga sarnane keskmise ja kõrgema sissetuleku tasemete lõikes. Eesti ning Soome puhul on märgata, et siiski tagab kõrgema rahulolu kõrgem sissetulek võrreldes madala ja keskmise sissetuleku tasemega.

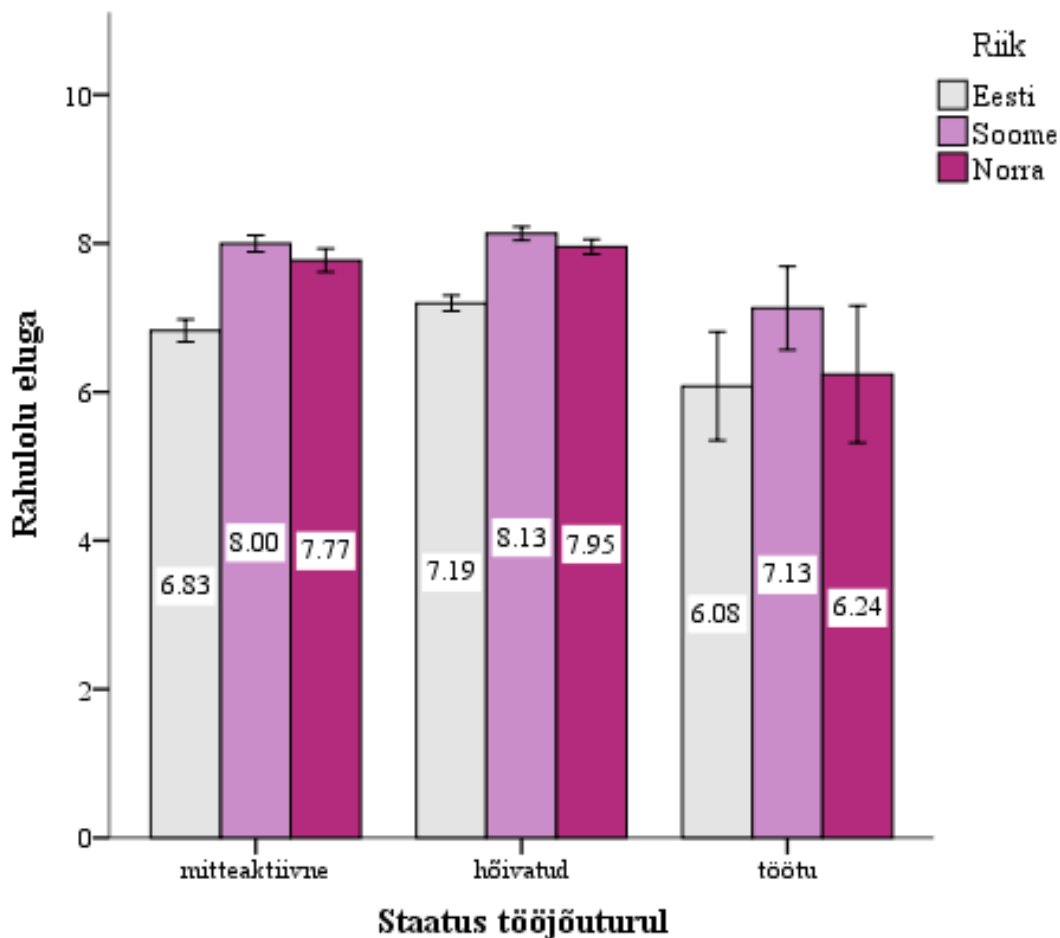
Norra puhul sellist järelust ei saa teha, põhjuseks on ilmselt keskmisest kõrgemad palgad, võrreldes teiste riikidega, mis on kujundanud riigis sellise olukorra, et kõrgem sissetulek ei muuda inimest eluga rohkem rahulolevaks.

Joonis 9. Keskmise rahulolu eluga erinevate leibkonna netosissetulekute gruppide lõikes analüüsitavates riikides.

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

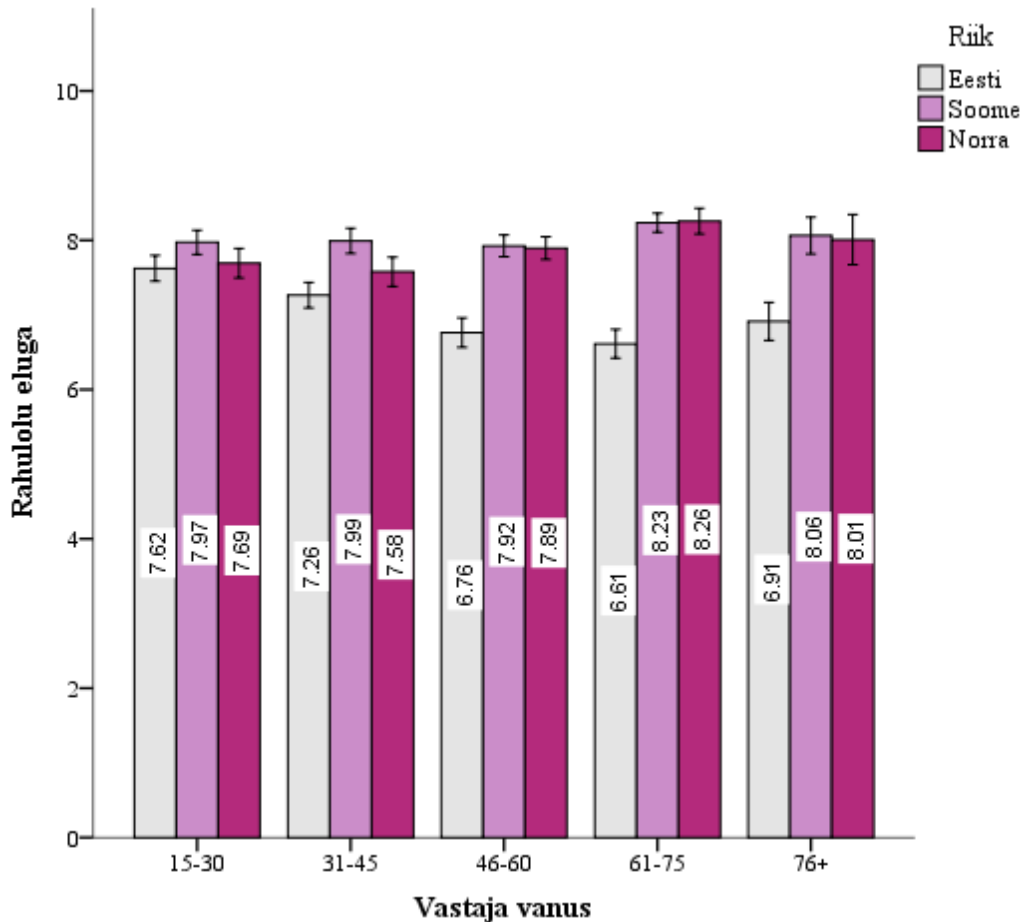
Joonisel 10 on kujutatud keskmine rahulolu eluga erinevate tööjõuturu staatuste gruppide lõikes. Jooniselt on näha, et töötutel on võrreldes teiste tööjõuturu staatustega keskmine rahulolu tase madalam. Samas on antud joonisel näha ka, et usalduspiirid töötute grupi puhul on suured igas riigis. See võib tuleneda sellest, et töötute tunnuse grupile on vastanud vähe (vt osakaale lisa 3). Üldiselt võib välja tuua, et tööga hõivatutel on mõnevõrra suurem keskmine rahulolu eluga kui mitteaktiivsetel. Võrreldes töötutega on mõlemal staatusegrupil kõrgem rahulolu tase.

Joonis 10. Keskmise rahulolu eluga erinevate töøjõuturu staatusgruppide lõikes analüüsitavates riikides.

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

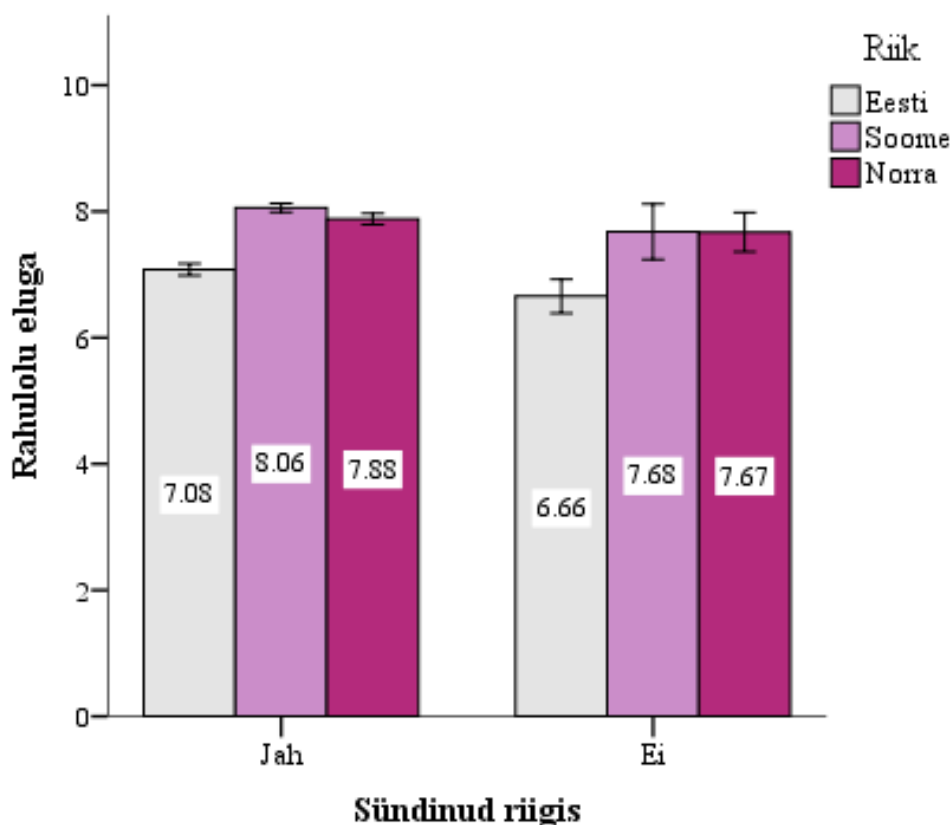
Järgmisel joonisel 11 on toodud keskmine rahulolu viie erineva vanusegrupi lõikes. Eesti puhul on märgata, et noorematel ning vanematel inimestel on kõrgem keskmine rahulolu kui keskealistel. Sarnast seost on märgata ka Norra puhul. See-eest võib joonise põhjal öelda, et Soomes on keskmine rahulolu eluga noorte ja keskealiste, ehk vanuses 15–60, vanusegruppide lõikes suhteliselt sarnane, erinedes 0,07 hinnangupunkti. Vanemate ehk 61 aastaste või vanemate puhul on Soome inimeste keskmine rahulolu eluga hinnang on natukene kõrgem.

Joonis 11. Keskmise rahulolu eluga erinevate vanuse gruppide lõikes analüüsitud riikides.

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Joonisel 12 on esitatud keskmine rahulolu eluga tase erinevate sünniriikide gruppide võrdluses. Vastajad on jagatud kahte gruppi: vastanu on riigis sündinud ehk kohalikud elanikud või mujal sündinud inimesed ehk immigrandid. Jooniselt on näha, et inimestel, kes on riigis sündinud on kõrgem rahulolu eluga kui neil, kes on immigrandid. Samas on usalduspiiride põhjal võimalik järeldada, et immigrantide hinnangutes on varieeruvus suurem ning statistiliselt olulisi erinevusi hinnangutes ei ole. Keskmise rahulolu eluga erinevus põliselanike ja immigrantide vahel on Eesti puhul 0,42, Soome puhul 0,38 ja Norra puhul 0,21 hinnangupunkti.

Joonis 12. Keskmise rahulolu eluga sünniriikide võrdluses analüüsitavates riikides. Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud.

Jooniste 8 kuni 12 põhjal võib märgata mitmeid tendentse rahulolu eluga ja erinevate inimgrupe kirjeldavate muutujate ning riikide vahel. Üldiselt saab väita, et õiglase töötasu puhul on inimesed keskmiselt rohkem rahul eluga, võrreldes vastanutega, kes tajuvad ebavõrdsust. Lisaks selgus, et madalama sissetuleku tasemega inimeste rahulolu eluga on madalam kui teiste sissetulekutasemetel. Samuti selgus, et töötutel on madalam rahulolu eluga kui hõivatutel või mitteaktiivsetel. Vanuse puhul oli Eesti ja Norra näitel näha U-kujulist seost, kus noorematel ning vanematel on kõrgem rahulolu eluga kui keskealistel. Soome puhul tuli välja, et noorte ning keskealiste rahulolu eluga oli sarnane ning natukene madalam kui vanemate inimeste oma. Lisaks tundub, et olulisi erinevusi immigrantide ja kohalike elanike hinnangutes ei ole. Täpsemalt rahulolu ja teiste sõltumatute muutujate seoseid analüüsitakse järgmises alapeatükis.

2.3. Regressioonanalüüs ja selle tulemused

Eluga rahulolu seost erinevate teguritega on käesolevas töös hinnatud regressioonimudeli abil, kus sõltuvaks muutujaks on inimeste hinnangud oma rahulolule eluga. Hinnatud on regressioonimudelid iga analüüsitava riigi, Eesti, Soome ning Norra, kohta. Mudeli selgitavate muutujate valikul on lähtutud teoreetilistes seisukohtadest ja varasemate empiiriliste uuringute tulemustest¹.

Tabelis 3 on toodud regressioonimudeli hindamise tulemused, kus on näha tegurid, mis selgitavad inimeste hinnanguid rahulolule eluga.² Eesti mudeli kirjeldusvõime 1068 vaatluse põhjal on 21,3%, Soomes 21,8% 845 vaatluse põhjal ja Norras 835 vaatluse põhjal 15,8%. Seega peahüpoteesid leiavad kinnitust, et kõigis kolmes riigis on inimeste hinnangud heaolule selgitatavad teooriast tulenevate kaalutluste alusel valitud selgitavate muutujatega ning vastajaid iseloomustavate sotsiaal-demograafiliste tunnustega. Usaldusnivoo on iga riigi puhul 95% ning toodud on iga parameetri hinnang, standardviga ja statistilise olulisuse nivood 0,05, 0,01 ja 0,001. Iga mudeli kohta on toodud valimi maht, F-statistik ja determinatsioonikordaja.

Analüüsi tulemustest nähtub, et kõigis kolmes riigis on õiglusega seotud muutujatel statistiliselt oluline roll inimeste hinnangutes oma heaolule ning seda tingimustes, kui muud teoriapõhised ja vastajaid iseloomustavad tunnused on arvesse võetud. Seega hea on tõdeda, et mõlemad analüüsi lisatud fookusmuutujad ebavõrdsuse tajumisest on olulised, seega oli nende uurimine aktuaalne. Analüüsi tulemustest on näha, et Eestis, Soomes ning Norras statistiliselt oluline võrdne võimalus soovitud tööd saada. Seega võib väita, et eluga on rohkem rahul need, kes hindavad kõrgemalt õiglust saada soovitud töö. Samuti on statistiliselt oluline kõigis võrreldavates riikides õiglane töötasu. Ka statistilisest analüüsist selgus, et eluga on rohkem rahul inimesed, kes leiavad, et makstakse õiglast töötasu. Järelikult, on inimesed, kes tajuvad õiglust nii palga kui ka töö saamise kohta, eluga rohkem rahul.

¹ Soome puhul on vanus 76 või vanemad mudelist eemaldatud, kuna tekkis kollineaarsus.

² Mudelite heteroskedastiivsuse testimiseks tehti Breusch-Pagan/Cook-Weisbergi test, mis näitas mudelis heteroskedastiivsuse ohtu. Seega lisati analüüsi heteroskedastiivsuse suhtes kohandatud hinnanguid robustse hinnangufunktsiooni abil.

Analüüs pakub huvitavaid tulemusi ka teiste tegurite kohta, mis võiksid inimeste hinnanguid oma heaolule kujundada. Kõigis kolmes riigis on rahulolu hinnangutel statistiliselt oluline seos parlamendi tööga ehk usaldusega parlamendi vastu ning suurema usalduse korral on ka inimesed eluga rohkem rahul. Huvitav tulemus on interneti kasutamise sageduse kohta. Nimelt pole antud muutuja oluline Eestis ega Soomes. Ilmselt võetakse nendes riikides interneti kasutamise võimalust nii iseenesestmõistetavana, et hinnangutega eluga rahulolule selle näitajal statistiliselt olulist seost ei ole. Norra näitel osutus oluliseks muutujaks interneti kasutatavus, mille põhjal saab väita, et inimesed on eluga rohkem rahul, kui neil on võimalik kasutada igapäevaselt internetti. Igas võrreldavas riigis oli oluline heaolu mõjutav tegur ka sotsiaalsed suhted – inimesed, kes suhtlevad tihedamini lähedaste, kolleegide ning sõpradega, on eluga rohkem rahul.

Oluline muutuja kõrge rahulolu seisukohast on ka hea. Religioossus ei ole antud mudeli põhjal oluline Eestis ega Soomes. Seevastu Norras osutus religioosseid üritusi külastavate indiviidide rahulolu kõrgemaks kui neil, kes ei külasta religioosseid üritusi kunagi. Seda võib selgitada asjaoluga, et suur osa Norra immigrantidest, kes moodustavad üle 10% kogu elanikkonnast (Välisministeerium 2017), on pärit riikidest, kus usk on väga oluline. Näiteks on üks kiiremini kasvav religioon Norra ühiskonnas islamiusk. (Önal, Yavuz 2017: 64) Immigratsiooni staatus ehk päritolu on oluliseks muutujaks vaid Soomes, kus immigrandid ei ole enda eluga nii rahul kui riigis sündinud inimesed. Eestis ja Norras ei ole statistiliselt olulist seost rahulolu hinnangute ja päriolu riigi vahel (st sündinud riigis või mujal). Nii Eestis kui Soomes on abieluinimesed eluga rohkem rahul kui need, kes pole kunagi abielus olnud. Norras sellist seost ei leitud. Varasemate uuringute kohaselt on laste olemasolu mänginud olulist rolli heaolu kujundamisel (Haller, Hadler 2006: 189), kuid on ka vastupidiseid tulemusi (Diener 1984: 556). Ka käesolevas töös ei osutunud laste olemasolu statistiliselt oluliseks heaolu hinnangule.

Tabel 3. Eluga rahulolu hinnanguid selgitavate regressioonimudelite parameetrite hinnangud Eestis, Soomes ja Norras.

Muutuja	Eesti		Soome		Norra	
	β	(se)	β	(se)	β	(se)
Õiglase töö saamine	,114***	,028	,050*	,024	,094***	,027
Töötasu õiglus – ref ebaõiglaselt madal						
õiglane	,239*	,097	,244**	,092	,336**	,115
ebaõiglaselt kõrge	,272	,491	,069	,207	,170	,184
Interneti kasutamise sagedus – ref mitte kunagi						
harva	,075	,445	,752	,633	1,24	,647
tihti	,237	,404	,683	,594	1,00**	,326
Usaldus riigi parlamendi vastu – ref ei usalda üldse						
usaldan	,358**	,125	,420**	,161	,389	,273
usaldan täielikult	,593***	,172	,578***	,169	,564*	,278
Sotsiaalsed suhted	,126***	,038	,115**	,036	,120**	,042
Tervis	,395***	,088	,559***	,076	,373***	,075
Religioosete ürituste külastamine – ref mitte kunagi						
harva	-,146	,107	-,020	,091	,191	,105
tihti	,217	,657	-,284	,887	,615*	,265
Sündinud riigis – ref jah						
ei	,065	,207	-,535*	,267	,279	,163
Abielustaatus – ref jah						
ei	-,277*	,131	-,264*	,125	-,099	,135
Laste olemasolu – ref jah						
ei	,233	,144	,090	,135	-,163	,129
Sugu – ref mees						
naine	,457***	,105	,017	,094	-,044	,107
Vanus – ref 30 või noorem						
31–45	,161	,156	,054	,152	-,239	,171
46–60	,162	,178	,151	,162	,069	,183
61–75	,150	,219	,478*	,235	,338	,227
76 +	1,163*	,542	-	-	3,078***	,351
Haridustase – ref madalaim						
keskmine	-,229	,242	,181	,237	-,690*	,270
kõrgeim	-,128	,248	-,005	,228	-,992***	,277
Tööstaatus – ref mitteaktiivne						
hõivatud	-,947	,848	-,964	,583	-,838	,573
töötu	,097	,208	,103	,169	-,413	,227
Töötunnid nädals – ref kuni 40 h						
41+ h	-,132	,110	-,004	,097	,089	,105
Leibkonna netosissetulek – ref madal						
keskmine	,521*	,221	,361**	,225	,121	,154
kõrge	,967***	,231	,637***	,235	,131	,162
Valimi maht	1068		847		835	
F	7,99		7,54		9,41	
p	0,000		0,000		0,000	
R²	0,2126		0,2184		0,1577	

Märkused: * – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,05, ** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,01, *** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,001. Mudelid hinnatud heteroskedastiivsuse suhtes. Sõltuv muutuja on hinnang rahulolule eluga. *Boldis* toodud erinevused riikide vahel. Lühendid: (se) – standardviga, p – olulisuse tõenäosus, β – parameetri hinnang, ref – referentsgrupp, F – mudeli F-statistik, R^2 – determinatsioonikordaja. Allikas: (ESS-I andmebaas), autori koostatud.

Võrreldes teiste riikidega, on Eestis ka vastaja sool statistiliselt oluline seos rahulolu hinnangutega. Naiste hinnang eluga rahulolule on Eestis keskmiselt kõrgem kui meestel. Regressioonanalüüsist selgus ka, et igas analüüsitud riigis vanemad inimesed hindavad oma heaolu paremaks võrreldes noortega. Varasemate uuringute põhjal pakutud ning ka kirjeldavas statistikas välja tulnud U-kujulist seost seega antud töös ei täheldatud. Üllatav on, et kõrgem haridustase on oluline vaid Norras ning seos on vastassuunaline. Tulemus, et madalama haridusega inimesed on eluga rohkem rahul, on mõnevõrra üllatav. Küllap on siin tegemist mitmete muude kaasnevate tegurite ja tingimustega, mis sellist seose suunda selgitavad. Kõiki tingimusi ja tegureid, mis inimeste rahulolu eluga kujundavad ei saagi alati kvantitatiivselt hinnata.

Kõigis kolmes riigis nii kirjeldava statistika tulemuste kui ka regressioonimudelite hinnangute põhjal nähtub, et töötundide arv nädalas ei ole seotud indiviidide heaolu hinnangutega. Samuti on üllatav, et tööstaatusel puhul ei leidu olulist seost, nagu on seda täheldatud varasemates uuringutes (Helliwell 2003: 337, 340; Frey, Stutzer 2000: 2, 9; Luttmer 2005: 976). Seega tundub, et nii Soomes, Norras kui ka Eestis ei ole töö omamine ja ka pikema kestusega töö tegemine seotud inimeste hinnangutega oma healole. Võib arvata, et kõigis kolmes riigis on sotsiaalkaitsesüsteemid selliselt paigas, et nad võimaldavad inimestel olla eluga rahul sõltumata staatusest tööturul.

Sissetulek on oluline tegur Eestis ning Soomes – kõrgemat sissetulekut teenivad inimesed on eluga rohkem rahul kui madala sissetulekuga vastanud; sarnane tulemus tuli välja ka kirjeldava statistika põhjal. Seega võib järeldada, et ka materiaalsed tingimused on olulised ning majandusliku olukorra paranedes on rahulolu eluga kõrgem. Norra puhul sellist järeldust ei saa teha, põhjuseks on ilmselt keskmisest kõrgemad palgad, võrreldes teiste riikidega, mis on kujundanud riigis sellise olukorra, et kõrgem sissetulek ei muuda inimest eluga rohkem rahulolevaks.

Käesoleva töö üheks uurimisülesandeks oli ka analüüsida riikide vahelisi erinevusi inimeste hinnangutes oma eluga rahulolule. Tabelis 3 on esile toodud paksu kirjastiiliga erinevused riikide vahel. Võib väita, et Eesti ning Soome inimeste rahulolu eluga mõjutavad suhteliselt sarnased tegurid. Erinevusi nende kahe riigi vahel on märgata immigratsiooni staatuses ning vastaja soos. Eestis on naised keskmiselt enam eluga rahul. Soome puhul on immigrandid oma eluga vähem rahul, kui seda on immigrandid Eestis.

Rohkem erinevusi Eesti ja Soome inimeste rahulolus eluga on võrreldes Norraga. Näiteks on erinevused rahulolu hinnangutes tulenevalt haridusest. Nimelt kõrgem haridustasemega inividid on ka eluga vähem rahul. See on samas ka üllatav tulemus, kuna varasemas kirjanduses on jõutud tulemusteni, et kõrgem haridustasemega inimesed on keskmiselt enam oma eluga rahul (Blanchflower, Oswald 2002: 1371; Diener 1984: 555). Eesti ning Soome mudelites ei olnud haridustaseme ja heaoluga hinnangutega seotud muutujad statistiliselt olulised.

Oluline on välja tuua, et töös püsitatud hüpoteesid said regressioonianalüüsi põhjal kinnitust kõigis kolmes analüüsitud riigis. Seega, võttes arvesse muud teooriast tulenevad tegurid, mis on seotud inimeste hinnangutega enda heaolule, on lisaks olemas statistiliselt oluline seos ka hinnangutega, mis iseloomustavad ebavõrdsuse tajumist – õiglast võimalust saada soovitud tööd ning õiglast töötasu. Üldistavalt võib välja tuua, et ebavõrdsuse tajumine vähendab inimeste heaolu.

Töös uuriti seoseid subjektiivse heaolu ja erinevate tegurite vahel Eestis, Soomes ning Norras. Uuringust selgus, et kõik kolm Põhjamaade hulka kuuluvad riiki on inimeste heaolu hinnangutes ning neid selgitavate tegurite osas suhteliselt sarnased. Edaspidiste uuringutes tuleks keskenduda erineva kultuuritausta ja sotsiaalkaitseüsteemidega riikide inimeste rahulolu hinnangute analüüsile. Näiteks võiks sarnast uuringut teha kõigi Põhjamaa riikidega või siis võrrelda Eestit Lõuna-Euroopa riikidega, kus teised kultuuritraditsioonid ning ka erinevad sotsiaalkaitseüsteemid. Võrdlusuuringuid võiks teha ka riikidega, kus sissetulekute ebavõrdsuse tase on oluliselt erinev. Tähelepanu võiks edaspidi pöörata näiteks ka inimeste isikuomaduste arvesse võtmisele rahulolu hinnangute analüüsimisel, kui taolised andmed osutuvad kättesaadavateks. Samas on mõistetav, et inimese isikuomadusi on kvantitatiivselt keerukas hinnata.

KOKKUVÕTE

Heaolu on keeruline ning laiahaardeline mõiste, mida on uuritud juba pikka aega. On mitmeid heaolu mõistet avavaid teoreetilisi käsitlusi – individuaalne heaolu; hedonistlik, soovide, õnne, eudaimonistlik ning nimekirja teooriad; objektiivne ja subjektiivne heaolu – ning erinevaid võimalusi heaolu hindamiseks. Selles töös on inimeste heaolu hindamiseks kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringus toodud hinnanguid inimeste eluga rahulolu kohta. Selliseid hinnanguid nimetatakse ka subjektiivseks heaoluks. Võib öelda, et subjektiivne heaolu on erinevate teoreetiliste käsitluste koosmõju, millesse on kaasatud käsitluste rõhuasetusi – nii objektiivseid kui subjektiivseid tegureid, inimeste soove ja tundmusi. Samuti selgitavad heaolu paljud tegurid, mida ei saa vaadata eraldiseisvatena. Töös toodi välja seitse gruppi tegureid, mis on varasemalt erialases kirjanduses oluliselt selgitanud heaolu kujunemist. Nendeks on sissetulek, personaalsed ja sotsiaalsed isikuomadused, ajakasutus, tõekspidamised ja hoiakud, suhted ning üldine majanduslik, poliitiline ja sotsiaalne keskkond. Suuremat tähelepanu pöörati töös viimase grupi tegurile, milleks oli ebavõrdsus.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada olulisemad tegurid, mis on seotud inimeste hinnangutega oma heaolule Eestis, Soomes ning Norras. Teiste tegurite kõrval oli rõhk sellel, milline on heaolu hinnangutes roll ebavõrdsusel. Töös kasutati Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) üheksanda vooru ehk 2018. aasta andmeid. Üheksanda vooru näol on tegemist värksete andmetega, mis pakuvad usaldusväärseid andmeid erinevate valdkondade kohta. Autor koostas mitmese regressioonanalüüsi, et uurida mitme selgitava muutuja seost sõltuva muutujaga, ehk hinnanguga eluga rahulolule. Selgitavad muutujad valiti analüüsi varasemate empiiriliste uuringute põhjal ning kaasati ka lisaks ebavõrdsuse tajumist selgitavad muutujad.

Autorile teadaolevalt, ei ole varasemates uuringutes analüüsitud ebavõrdsuse tunnetamise rolli inimese heaolu hinnangutes. Seega, oli autoril soov välja selgitada, milline seos on ebavõrdsuse tajumise ja inimese heaolu hinnangute vahel, kui teised tegurid on arvesse

võetud. Analüüsi lisati kaks tegurit: hinnang õiglasele võimalusele saada soovitud töö ning hinnang töötasu õiglusele. Õigluse all mõeldakse võrdsete võimaluste ning teatud taseme hüvede tagamist. Seejuures on ebavõrdsus erinevate ressursside ja hüvede juurdepääsu piiratus. Kuna ebavõrdsus on tihedalt seotud õigluse mõistega, kasutas autor empiirilises osas õiglusega seotud tegureid ebavõrdsuse käsitlusena.

Soome ning Norra on olnud rahulolu uuritvates raportites esimestel kohtadel. See-eest on olnud Eesti pigem edetabeli viimastel kohtadel. Lisaks, on sissetulekute ebavõrdsuse näitajate alusel Eestis ebavõrdsus suurem kui Soomes ning Norras. Samuti leidub erinevusi riikide sotsiaalkaitse süsteemides. Eesti sotsiaalkaitse mudel soodustab töötamist ning vähest ümberjagamist. Soomes ning Norras on aga ümberjagamisel tähtis roll, mis peaks vähendama ka ebavõrdsust. Seega, oli võimalik uurida, mil määral mõjutab erinev lähenemine sotsiaalkaitsele ning erinevus ebavõrdsuses inimeste heaolu hinnanguid.

Regressioonanalüüsist ning kirjeldavast statistikast selgus, et heaolu selgitab õiglane töötasu ning hinnang võrdsele võimalusele saada soovitud tööd. Seega võib väita, et ebavõrdsust tajuvatel inimesel on madalam hinnang healule. Oluliseks teguriks, mis selgitab heaolu igas riigis, oli ka sotsiaalsete suhete sagedus ning tihedamalt suhtlevad inimesed on ka eluga rohkem rahul. Statistiliselt oluliseks riikides osutus ka usaldus parlamendi vastu, mille kohaselt rohkem parlamenti usaldavad inimesed on andnud ka kõrgema hinnangu healule. Olulised tegurid olid ka vanus, mille kohaselt vanemad inimesed on eluga rohkem rahul, ning tervis, mis näitas, et kõrgema hinnangu tervisele andnud inimesed on eluga rohkem rahul. Üldiselt võib väita, et väga olulisi erinevusi hinnangutes healule ja seda selgitavates tegurites polnud, siiski on mõne teguri puhul märgata erisusi. Eesti ning Soome puhul eristusid sugu ning immigratsioon. Eestit ja Norra võrdluses eristusid internetikasutus, kus tihedamini internetti kasutavad Norra inimesed on eluga rohkem rahul. Samuti on erinevus religioossuse vahel, kus Norras tihti religioosseid üritusi külastavad inimesed on eluga rohkem rahul. Eestis antud tegurid statistiliselt olulised ei olnud. Üllatavalt pole haridustase inimeste heaolu jaoks oluline Eestis ega Soomes. Vastupidiselt varasematele uuringutele selgus, et Norras on kõrgema haridustasemega inimesed oma eluga hoopis vähem rahul.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et Eesti inimeste hinnangud eluga rahulolule on mõnevõrra madalamad kui Soomes ja Norras. Siiski olulisi riikide vahelisi erinevusi heaolu hinnanguid kujundavates tegurites ei ole. Võib järeldada, et kolm analüüsitud riiki on suhteliselt sarnase kultuurilise taustaga ning inimesed käituvad heaolu hindamisel sarnaselt. Ka suhtumises ebavõrdsuse tunnetamisse ning selle seosesse heaolu hinnangutega ei ole analüüsitud riikides suuri erinevusi.

Käesolev töö aitab kindlaks teha hinnanguid heaolule ja seda selgitavate tegurite vahelisi seoseid ning leida erinevusi Eesti, Soome ning Norra vahel. Antud teema on oluline, sest aitab selgitada, et lisaks materiaalsetele teguritele on ka indiviidide tundmused ning tajumine teatud aspektide puhul olulised heaolu mõjurid. Edaspidi võiks mudelit muuta põhjalikumaks, lisades mudelisse ka vastajate isikuomadusi iseloomustavaid tunnuseid. Samuti, on tähtis võrrelda Eestit rohkem erineva kultuurilise tausta ja sotsiaalkaitseüsteemi riikidega.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Alesina, A., Di Tella R. & MacCulloch, R. (2004). Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans different? *Journal of Public Economics*, 88(9–10).
<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.07.006>
2. Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E. & Zucman, G. (2018). *World inequality report 2018*. Retrieved from <https://wid.world/> home page.
3. Anniste, K. (2018). *Rändetendid maailmas, Euroopas ja Eestis*. Retrieved from http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2018/02/rita_ranne.pdf
4. Axford, N., Hobbs, T. & Jordell, D. (2014) *Objective or subjective well-being? Handbook of child well-being*. 2699–2738.
5. Blanchflower, D. G. & Oswald, A. J. (2002). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics* 88. 1359–1386.
[https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(02\)00168-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(02)00168-8)
6. Cojocaru, A. (2014). Fairness and inequality tolerance: evidence from the life in transition survey. *Journal of Comparative Economics*, 42(3), 590–608.
<https://doi.org/10.1016/j.jce.2014.01.003>
7. Crisp, R. (2017). *Well-being*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/well-being/#DesThe>
8. Darwall, S. (2002). *Welfare and rational care*. Princeton, NJ: Princeton University Press, viidatud Haybron, D. M. (2008). *Philosophy and the science of subjective well-being*. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (lk 17–43). New York, USA: The Guildford Press.
9. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 542–575.
Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2162125
10. Diener, E., Lucas, R. E. & Oishi, S. (2001). *Subjective well-being*. Oxford University Press. 63–73.

11. Diener, E., Oishi, S. & Lucas, E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology* 54. 403–425. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145056>
12. Dolan, P., Peassgood, T. & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29. 94–122. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.09.001>
13. Dorsey, D. (2013). The Authority of Competence and Quality as Extrinsic. *British Journal for the History of Philosophy*, 21 (1). 78-99. <https://doi.org/10.1080/09608788.2012.689752>
14. Easterlin, R. A. (2001). Income and happiness: towards a unified Theory. *The Economic Journal*, 111. 465–484. Retrieved from <http://www.uvm.edu/pdodds/research/papers/others/2001/easterlin2001a.pdf>
15. Euroopa Sotsiaaluuring küsitlusankeet. (2018). Retrieved from https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/fieldwork/estonia/estonian/ESS_9_questionnaires_EE_est.pdf
16. Euroopa Sotsiaaluuring. Retrieved 05.04.2020 from <https://www.europeansocialsurvey.org/about/country/estonia/estonian/index.html>
17. European Social Survey. (2018). *ESS Round 9 Source Questionnaire*. London: ESS ERIC Headquarters c/o City, University of London.
18. Fleischacker, S. (2004). *On Adam Smith's "Wealth of nations", chapter Distributive justice*. Princeton University Press, 203–226. Retrieved from www.jstore.com home page
19. Frey, B. S & Stutzer, A. (2000). Happiness, economy and institutions. *Economic Journal*, 110(466). 1–21. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/pdf/files/stutzer.pdf>
20. Grosfed, I & Seinik, C. (2010) The emerging aversion to inequality. *Economics of Transition*, 18(1), 1–26. Retrieved from <http://www.cepremap.fr/depot/docweb/docweb1006.pdf>
21. Haller, M. & Hadler, M. (2006). How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: an international comparative analysis. *Social Indicators Research*, 75, 169–216. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-6297-y>

22. Hausman, D. (2016). *Theories of well-being*. Retrieved from <http://serious-science.org/theories-of-well-being-6188>
23. Haybron, D. M. (2008). Philosophy and the science of subjective well-being. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (lk 17–43). New York, USA: The Guildford Press.
24. Helliwell, J. F & Barrington-Leigh, C. P. (2010). Measuring and understanding subjective well-being. *The Canadian Journal of Economics*, 43 (3). 729–753. Retrieved from www.jstor.org home page
25. Helliwell, J. F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20. 331–360. [https://doi.org/10.1016/S0264-9993\(02\)00057-3](https://doi.org/10.1016/S0264-9993(02)00057-3)
26. *Justice and fairness in Europe: Coping with growing inequalities and heterogeneities*. (n.d). Retrieved 26.04.2020 from <https://www.europeansocialsurvey.org/> home page.
27. Järvelill, J. (2017). *Immigrantide ja põhirahvuse subjektiivne heaolu ja selle seos institutsionaalse usaldusega Põhjamaades ja Eestis*. (Magistritöö, Tartu Ülikool, majandusteaduskond)
28. *Kaart 44*. (2018) Retrieved from https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/fieldwork/estonia/estonian/ESS9_showcards_EE_est.pdf
29. *Kort 44*. (2018). Retrieved from https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/fieldwork/norway/ESS9_showcards_NO.pdf
30. *Kortti 44*. (2018). Retrieved from https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/fieldwork/finland/finnish/ESS9_showcards_FI_fin.pdf
31. Kuldkepp, M. (2014). *Estonia gravitates towards Sweden: Nordic identity and activist regionalism in World War I*. (Dokoritöö, Tartu Ülikool, Tartu, Eesti). Retrieved from <http://hdl.handle.net/10062/43754>
32. Kuranova, V. (2015). *Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid: Eesti teiste riikide võrdluses*. (Magistritöö, Tartu ülikool, majandusteaduskond)

33. Larsen, R. J. & Prizmic, Z. (2008). Regulation of emotional well-being: Overcoming the hedonic treadmill. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (lk 44–61). New York, USA: The Guildford Press.
34. *Life satisfaction*. (n.d). Retrieved 05.05.2020 from <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/life-satisfaction/>
35. Louis, V. & Zhao, S. (2002). Effects of family structure, family SES and adulthood experiences on life satisfaction. *Journal of Family Issues* 23(986). <https://doi.org/10.1177/019251302237300>
36. Luttmer, E. F. P. (2005). Neighbours as negatives: relative earnings and well-being. *Journal of Economics*, 20(3). 963–1002.
37. Masso, M., Järve, J., Laurimäe, M., Piirits, M., Koppeli, K., Anspal, S. & Kivi, L. H. (2018). *Tööga seotud sotsiaalkaitse mudelid ja nende sobivus alternatiivsete tööturuarengute korral Eestis*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, Rakendusuuringu Keskus Centar.
38. McLeod, S. (2018). *Maslow's hierarchy of needs*. Retrieved from <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
39. Mäe, A. (2013). *Subjektivne heaolu ja seda kujundavad tegurid rahvusgruppide lõikes Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal*. (Magistritöö, Tartu Ülikool, majandusteaduskond)
40. OECD. (2020). *Income inequality (indicator)*. <https://doi.org/10.1787/459aa7f1-en>
41. Parfit, D. (1984). *Reasons and persons*. Oxford: Oxford University Press, viidatud Lukas, M. (2010). Desire satisfactionism and the problem of irrelevant desires. *Journal of Ethics & Social Philosophy*, 4 (2). 1–24. Retrieved from www.jesp.org home page
42. Pavot, W. (2008). The assessment of subjective well-being: Success and shortfalls. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (lk 124–140). New York, USA: The Guildford Press.
43. Prasoon, R. & Chaturvedi, K. R. (2016). Life satisfaction: A literature review. *The Researcher- International Journal of Management Humanities and Social Sciences*, 1(2), 25–32. Retrieved from <http://theresearcherjournal.org/pdfs/01021220163.pdf>

44. Schimmack, U. (2008). The structure of subjective well-being. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (lk 97–123). New York, USA: The Guildford Press.
45. Scorsolini-Comin, F., Fontaine, A. M. G. V., Koller, S. H., & dos Santos, M. A. (2012). From authentic happiness to well-being: the flourishing of positive psychology. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 26. 663-670.
<https://doi.org/10.1590/S0102-79722013000400006>
46. Seinik, C. (2003). *When information dominates comparison. Learning from Russian Subjective Panel Data*. 1–29. Retrieved from
https://pdfs.semanticscholar.org/af60/46ae694948ad4c672b7342366d46df0319f9.pdf?_ga=2.162575736.539021609.1587829879-111320977.1587829879
47. *Social justice in the OECD – how do the member states compare?* (2011). Retrieved from https://www.sgi-network.org/docs/studies/SGI11_Social_Justice_OECD.pdf
48. *Sotsiaalne ebavõrdsus – Social inequality*. (2007). Toimetaja Rosenberg, T. Tallinn: Statistikaamet, 1–123.
49. *Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus*. (n.d). Retrieved 27.04.2020 from
<https://www.stat.ee/64570>
50. Spicker, P. (2020). *The poverty of Nations: A relational perspective: Inequality*. Retrieved from www.jstor.com home page.
51. Statistikaamet. *Leibkond*. Retrieved 08.04.2020 from <https://www.stat.ee/58966>
52. Sumner, L. W. (1996). *Welfare, happiness, and ethics*. New York: Oxford University Press. Retrieved from <http://www.stafforini.com/docs//Sumner%20-%20Welfare,%20happiness,%20and%20ethics.pdf>
53. Zhang, J-P., Huang, H-S., Ye, M. & Zeng, H. (2008). Factors influencing the subjective well being (SWB) in a sample of older adults in an economically depressed area of China. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 46. 335–347.
<https://doi.org/10.1016/j.archger.2007.05.006>
54. Želinsky, T., Sorokova, T. & Petrikova, D. (2018). Economic characteristics and subjective well-being. *Sociologia*, 50 (3). 334–364.
55. Tang, F., Jang, H., Rauktis, M. B & Musa, D. (2017). The race paradox in subjective wellbeing among older Americans. *Ageing & Society*, 39(3). 568–589.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X17001064>

56. Taormina, R. J & Gao, J. H. (2013). Maslow and the motivation hierarchy: Measuring satisfaction of the needs. *American Journal of Psychology*, 126(2). 155–177. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.126.2.0155>
57. Tomes, N. (1985). *Income distribution, happiness and satisfaction: a direct test of the interdependent preferences model*. London, University of Western Ontario. 1–31. Retrieved from <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1703&context=economicsresrpt>
58. Watson, D., Pochler, F. & Wallace, C. (2010). *Second European quality of life survey: Subjective well-being in Europe*. Retrieved from www.eurofound.europa.eu home page
59. Veenhoven, R. (2008). *Sociological theories of subjective well-being*. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (1k 44–61). New York, USA: The Guildford Press.
60. Western, M. & Tomaszewski, W. (2016). Subjective wellbeing, objective wellbeing and inequality in Australia. *PLoS ONE* 11(10). 1–20. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0163345>
61. Vladislavljevič, M. & Mentus, M. (2019). The structure of subjective well-being and its relation to objective well-being indicators: evidence from EU-SILC for Serbia. *Psychological Reports*, 112 (1). 36–60. <https://doi.org/10.1177/0033294118756335>
62. Välisministeerium. (2017). *Üldinfo Norra Kuningriik*. Retrieved from <https://vm.ee/et/uldinfo-3>
63. Önal, R. & Yavuz, F. (2017). Religious education and multiculturalism in Norwegian curriculum. *Global Journal of Sociology*, 7(1). 63–38. <https://doi.org/10.18844/gjs.v7i1.2370>

LISAD

Lisa 1. Muutujate kodeerimine

Muutuja	Küsimus	ESS-i kodeering	Autori kodeering
Rahulolu eluga	Kõike arvestades, kui rahul olete oma elu kui tervikuga?	0 – mitte üldse rahul ... 10 – väga rahul	Ühtib ESS-i kodeeringuga
Hinnang õiglase töö saamisele	Võrreldes teiste [riigis] elavate inimestega oleks mul õiglane võimalus saada soovitud tööd.	0 – ei kehti üldse ... 10 – kehtib täielikult	Ühildub ESS-i kodeeringuga
Hinnang töötasu õiglusele	Kas Teie arvates on Teie brutotöötasu ebaõiglaselt madal, õiglane või ebaõiglaselt kõrge?	-4 – äärmiselt ebaõiglane -3 – väga ebaõiglane -2 – mõnevõrra ebaõiglane -1 – veidi ebaõiglane 0 – õiglane töötasu 1 – veidi ebaõiglane 2 – mõnevõrra ebaõiglane 3 – väga ebaõiglane 4 – äärmiselt ebaõiglane	0 – ebaõiglaselt madal töötasu (ESS -4--1) 1 – õiglane töötasu (0) 2 – ebaõiglaselt kõrge töötasu (1–4)
Interneti kasutamise sagedus	Kui sageli kasutate interneti telefonis, arvutis või tahvelarvutis töö jaoks või isiklikul otstarbel?	1 – mitte kunagi 2 – aeg-ajalt 3 – mõni kord nädalas 4 – enamikul päevadel 5 – iga päev	0 – mitte kunagi (1) 1 – harva (2–3) 2 – tihti (4–5)
Usaldus riigi parlamendi vastu	Skaalal 0–10, kui palju te isiklikult usaldate enda riigi parlamenti?	0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult	0 – ei usalda üldse (0–3) 1 – usaldan (4–7) 2 – usaldan täielikult (8–10)
Sotsiaalsed suhted kolleegide, sõprade ja sugulastega	Kui tihti kohtute / veedate aega sotsiaalselt sõprade, sugulaste või töökaaslastega?	1 – mitte kunagi 2 – vähem kui kord kuus 3 – kord kuus 4 – mitu korda kuus 5 – kord nädalas 6 – mitu korda nädalas 7 – iga päev	Ühtib ESS-i kodeeringuga

Lisa 1 järg

Muutuja	Küsimus	ESS-i kodeering	Autori kodeering
Tervis	Kuidas hindate oma tervist üldiselt?	1 – väga hea 2 – hea 3 – rahuldav 4 – halb 5 – väga halb	1 – väga halb 2 – halb 3 – rahuldav 4 – hea 5 – väga hea
Religioosete ürituste külastamine	Kõrvale jättes erilised sündmused (nt laulutused ja matused), kui tihti käite usuga seotud teenistusel?	1 – iga päev 2 – rohkem kui kord nädalas 3 – kord nädalas 4 – vähemalt kord kuus 5 – ainult erilistel pühadel 6 – veel harvemini 7 – mitte kunagi	0 – mitte kunagi (6–7) 1 – harva (3–5) 2 – tihti (1–2)
Sündinud riigis	Kas oled sündinud [riik, kus küsitlus läbi viidud]?	1 – jah 2 – ei	0 – jah 1 – ei
Abielustaatus	Oled kunagi olnud või oled hetkel abielus?	1 – jah 2 – ei	0 – jah 1 – ei
Laste olemasolu	Oled sünnitanud lapse / oled isa lapsele?	1 – jah 2 – ei	0 – jah 1 – ei
Sugu	Vastaja sugu	1 – mees 2 – naine	0 – mees 1 – naine
Vanus	Vastaja vanus	Vanus vahemikus 15–101	30 või noorem - referentsgrupp 31–45 46–60 61–75 76 või vanem
Haridustase	Mis on kõrgeim haridustase, mille omandanud olete?	27 sisulist vastust algharidusest doktorikraadini	0 – madalaim 1 – keskmine 2 – kõrgeim
Tööstaatus	Milline järgnevatest tegevustest kirjeldab Teie olukorda kõige paremini (viimase 7 päeva jooksul)?	1 – tasustatud tööl 2 – õpite 3 – töötu, otsite aktiivselt tööd 4 – töötu, ei otsi aktiivselt tööd 5 – püsivalt kodus, töövõimetu või puudega 6 – pensionil 7 – kohustuslikult ühiskondlikul kasulikul tööl / ajateenistuses 8 – kodune, hoolitsete laste või kellegi teise eest 9 - muu	0 – mitteaktiivne (2, 4–9) 1 – hõivatud (1) 2 – töötu (3)

Lisa 1 järg

Muutuja	Küsimus	ESS-i kodeering	Autori kodeering
Töötunnid nädalas	Mitu tundi te tavaliselt töötate/töötasite nädalas?	Pidev tunnus, arv vahemikus 0–168	0 – 40 tundi või vähem 1 – 41 tundi või rohkem
Leibkonna netosissetulek	Mis on Teie leibkonna kogu netosissetulek, liiteks kokku kõik sissetulekud?	Detsiilid 1–10	0 – madal (1–3) 1 – keskmine (4–7) 2 – kõrge (8–10)

Allikas: autori poolt koostatud ESS-i üheksanda vooru küsimustiku põhjal (European Social Survey 2018; Euroopa Sotsiaaluuring küsitlusankeet 2018)

Lisa 2. Valimit iseloomustav kirjeldav statistika, osakaal vastanutest (%).

Muutuja		Eesti	Soome	Norra
Töötasu õiglus	ebaõiglaselt madal	35,5	23,0	19,1
	õiglane	21,7	25,5	40,2
	ebaõiglaselt kõrge	0,7	2,5	6,0
	puuduvad väärtused	42,1	49,0	34,7
Interneti kasutamise sagedus	mitte kunagi	17,7	8,5	1,6
	harva	9,0	7,8	3,5
	tihti	73,3	83,6	94,8
	puuduvad väärtused	0	<1	<1
Usaldus riigi parlamendi vastu	ei usalda üldse	28,3	15,0	8,5
	usaldan	56,9	59,7	49,7
	usaldan täielikult	14,1	24,7	41,3
	puuduvad väärtused	<1	<1	<1
Sotsiaalsed suhted kolleegide, sõprade ja sugulastega	mitte kunagi	1,5	0,2	0,1
	vähem kui kord kuus	15,2	5,2	1,7
	kord kuus	16,5	8,5	4,8
	mitu korda kuus	23,3	20,9	14,7
	kord nädalas	20,0	23,9	11,8
	mitu korda nädalas	17,5	30,9	36,7
	iga päev	6,0	10,3	30,0
	puuduvad väärtused	<1	<1	<1
Tervis	väga halb	1,9	0,5	0,9
	halb	9,3	3,8	4,5
	rahuldav	37,3	27,6	17,9
	hea	41,0	46,5	43,8
	väga hea	10,5	21,7	32,7
	puuduvad väärtused	0	0	<1
Religioossete ürituste külastamine	mitte kunagi	63,7	66,2	67,4
	harva	34,8	32,0	31,2
	tihti	1,4	1,6	1,3
	puuduvad väärtused	<1	<1	<1
Sündinud riigis	jah	86,2	95,2	89,4
	ei	13,8	4,8	10,6
	puuduvad väärtused	0	0	0
Abielustaatus	jah	62,0	65,6	59,0
	ei	38,0	34,4	40,9
	puuduvad väärtused	0	0	<1
Laste olemasolu	jah	75,9	69,1	63,9
	ei	24,1	30,9	36,1
	puuduvad väärtused	0	0	0
Sugu	mees	43,9	48,3	55,3
	naine	56,1	51,7	44,7
	puuduvad väärtused	0	0	0

Lisa 2 järg

Muutuja		Eesti	Soome	Norra
Vanus	30 või noorem	18,4	18,6	22,6
	31–45	23,2	21,0	22,4
	46–60	24,1	24,8	27,6
	61–75	22,3	25,5	20,1
	76 või vanem	12,0	10,1	7,4
	puuduvad väärtused	0	0	0
Haridustase	madalaim	16,3	19,1	14,0
	keskmine	49,9	39,1	35,5
	kõrgeim	33,7	41,5	49,9
	puuduvad väärtused	<1	<1	<1
Tööstaatus	mitteaktiivne	40,2	47,5	38,0
	hõivatud	57,6	49,8	60,2
	töötu	2,0	2,6	1,5
	puuduvad väärtused	<1	<1	<1
Leibkonna netosissetulek	madal	24,0	19,4	25,2
	keskmine	43,9	39,1	42,3
	kõrge	29,7	34,6	24,6
	puuduvad väärtused	2,5	6,9	7,9

Allikas: (ESS-i andmebaas), autori koostatud

SUMMARY

PEOPLE'S EVALUATIONS OF LIFE SATISFACTION AND FACTORS EXPLAINING THEM: ESTONIA IN COMPARISON WITH FINLAND AND NORWAY

Iris Arumäe

Well-being has been studied for a long time and it has many different theories and definitions – individual well-being; hedonistic, desire, authentic happiness, eudemonistic and list theories; objective and subjective well-being. However, there are still several problems that are yet to be answered. Researchers from different fields have focused on different aspects when opening the concept of well-being as well-being does not depend on the same factors for everyone – some factors may increase the well-being for some and for others, that factor would decrease the well-being. For these reasons, the author considers it important to analyze people's assessment on their well-being and factors determining it.

The aim of this bachelor's thesis is to find out the most important factors related to people's assessments of their well-being in Estonia, Finland and Norway. Among other factors, this thesis focused on assessments of inequality. The analysis is based on the data from European Social Survey (ESS) using statistical and econometric methods.

To accomplish the goal of the bachelor's thesis, the following research tasks were set up:

- to give an overview of the concepts of well-being and the nature of life satisfaction;
- explain the relationship between life satisfaction and other factors based on previous empirical studies;
- explain the nature of inequality and its relation to life satisfaction;
- provide an overview of the indicators collected within ESS to assess the evaluations of life satisfaction;

- use the regression model to evaluate people's assessments of satisfaction and its relation to factors;
- to analyze the assessments of people in Estonia, Finland and Norway about life satisfaction and factors explaining it;
- present the main results and conclusions.

Previous studies have analyzed different factors, that explain well-being through different emphasizes. The impact of inequality on life satisfaction has been studied using Gini coefficient, which measures unequal distribution of income, or relationship between income quintiles. This thesis primarily focuses on the importance of factors related to the perception of inequality in the development of life satisfaction. The analysis looks for possible relationships between different factors and life satisfaction, where the dependent variable for the analysis is peoples estimates of life satisfaction. In addition, other explanatory and control variables that have been important in the factors determining life satisfaction in previous studies, have been included in the analysis.

To authors knowledge, relationship between peoples estimates of life satisfaction and perception of inequality has not been studied before. Thus, the author wanted to find out connections between perception of inequality and life satisfaction, when other variables are considered. Two variables were included in analysis: evaluation of a fair chance of getting the job they were seeking and evaluation of a fair income. Fairness is considered as equal opportunities and equal distribution of goods and benefits. Inequality is referred to as lack of accessibility of resources and benefits. Because fairness and inequality are closely linked, the author used fairness variables as variables of inequality.

Finland and Norway have been on top of the life satisfaction charts, whereas Estonia is usually in the bottom of the list. In addition, based on income inequality indicators, Estonia has a higher level of inequality compared to Finland or Norway. Also, there are differences in the social protection systems, where Estonia's social protection model supports working and minimal distribution of welfare as to Finland and Norway, where the social protection system has a significant role of distribution of wealth. In this thesis, it is possible to study, how different approach on social protection systems and inequality affect people's estimates of well-being.

Regression analysis and descriptive statistics revealed that satisfaction is explained by a fair wage and assessment of equal opportunities to get the desired job. In general, it can be said that a person who perceives inequality has a lower assessment of well-being. Another significant factor explaining well-being in each analyzed country was the frequency of social relations. The people who communicate more closely were also more satisfied with life. Peoples trust in country's parliament also is statistically significant and people who trust parliament more have also given a higher assessment of well-being. Another factor influencing peoples well-being was age – older people are more satisfied with life. Health also showed to have a positive correlation with life satisfaction.

In general, it can be said, that there were no significant differences between the studied countries, however, some factors did differ. In case of Estonia and Finland, there were differences in gender and immigration factors. More differences occurred between Estonia and Norway. For example, the use of internet is an important factor for higher well-being in Norway. Another difference was religiosity, where in Norway, people who tend to visit religious events more often, were more satisfied with life. These two factors were not statistically significant in Estonia. Surprisingly, the level of education was not important in Estonia nor in Finland. In Norway, education was negatively correlated with well-being. This is also a surprising result as most previous researches have suggested, that higher levels of education are associated with higher life satisfaction.

To sum up, estimates on life satisfaction and well-being were somewhat lower in Estonia than they are in Finland or Norway. Although there were no significant differences between estimates on life satisfaction and factors determining it. It can be assumed, that three analyzed countries have similar culture background and evaluate well-being similarly. Also, there were no major differences in the relation between estimates of life satisfaction and perception of inequality.

For further research on this topic, the model could be made more specific, adding variables, that characterize personal traits. Also, it would be interesting to compare Estonia with countries that differ more in cultural and social protection systems.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Iris Arumäe,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Inimeste hinnangud eluga rahulolule ning neid selgitavad tegurid: Eesti võrdluses Soome ja Norraga“, mille juhendaja on Tiiu Paas, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Iris Arumäe
12.05.2020